AONII PALEARII VERULANI ORATIONES AD SENATUM, POPULUMQUE...

Aonio Paleario

Aoni e [illegible]

81

AONII PALE[illegible]
[illegible]

ORATIONES
Ad Senatum, Populumque Lucensem.

ΓΡΗΓΟΡΗΤΕΟΝ

VIGILAND

VIN

VINCENTIVS BVSDRACVS

SENATORIBVS

OPTIMIS.

REIPVBLICAE LVCENSIS

S. P. D.

VOD vobis nihil est antiquius virtute, & vt ciuitatem nostram omnibus rebus liberali homine dignis florentem habeamus, nobis quoque antiquissima cura est, vt typi nostri sint quàm venustissimi, quibus laudes vestræ commendentur memoriæ hominum sempiternæ; quamobrem non contenti vnis, atque alteris typis, qui apud nos sunt, hos ipsi adfabré fecimus, quibus ad legendum homines inuitarentur: c[illegible] orationes sciremus auidissimè expectari, quibus laudata est Respublica nostra multis, & verissimis laudibus, & vestro auxilio ab illo summa cum dignitate Senatus, Populique Lucensis implorato defensa sunt optima studia, & quid felicitatis virtute assequi homines possint est ostensum, has primùm excudimus, vt & typorum noua forma, & grauissimo rerum argumento vobis placeremus, quorum in ocio, & negocio, domi, forisque præclara est industria, in quibus colendis, & ornandis si nos omnem operam, curam, & cogitationem figimus, & locamus, digni certè sumus, si quando vsu venerit SENATORES, vt reiectis obtrectatoribus, & inuidis, qui nobis negocium facessunt

ORATIO DE CONCORDIA CIVIUM AD SENATUM POPULUMQ. LUCENSEM.

VOD ego semper optabam Viri Lucenses uersari aliquando in ciuitate, in qua sanctum libertatis nomen neque uanum, neque falsum esset, id Deorum immortalium munere, & liberalitate uestra uideor assecutus: Nam et si ex disciplinis liberalibus, & sapientum praeceptis didiceram, tantum cuique libertatis esse, quantum quisque se à uitiis uindicasset, tamen quòd non in solitudine uita, sed in actione, & usu quotidiano posita est, ad Reipublicae statum maximè hoc nomen spectare intelligebam: neque enim elucere potest animi continentia, ubi nulla sit aduersaria constituta cupiditas, neque iustitia ubi nihil sit, quod possit occupari: quam ob rem quae à summis philosophis diuinitus scripta sunt, in quibus percipiendis omne meum studium à pueritia fuit, nunquam à me intelligi potuisse confiteor, nisi mihi Respublica Lucensis occurrisset, in qua una sunt omnia, quae sapientissimi uiri undique collegerunt; quare si postea quàm in hanc urbem ueluti in Deorum concilium sum admissus, & fructu iucundissimae consuetudinis uestrae, & uos ipsos contemplando tantum sum consecutus, ut de Republica ausus sim dicere, concedite mihi quaeso, quoniam humanitate uestra caetera concessistis, ut uirtutes quae in Republica uestra sunt coniunctissimae diuidam, & singulas temporibus iis,

quæ mihi ad dicendum assignastis singulis orationibus prosequar, erit id puto uobis iucundius, & mihi facilius, atq; expeditius ad celebrandam gloriam ciuitatis, quæ una copiose mihi, non uereor dicere, suppeditabit exempla earum rerum omnium, quæ à doctissimis uiris celebrantur: quòd si mihi liceret nominatim proferre ciues uestros, continentiæ, fidei, iustitiæ, & cæterarum uirtutum ciuilium obseruantissimos, ò qui mihi campus esset, in quo excurrere, & exultare possem, & cum antiquis Græcis, & cum Latinis multa conferre: Nunc quoniam quasi instituto prohibeor aliquid proloqui, quod ad priuatam laudem conuerti posit, uos oro, atque obsecro, quæ à me dicuntur, ne sic dici putetis, quasi in Repub. aliqua Platonis efficta, in qua potius quales ille ciues desideraret, quàm quos haberet, ostendit. Ego id in primis lætor, quòd de rebus ciuilib. apud eos mihi est dicendum, quorum cùm uariæ sint facultates & artes, omnibus tamen optima mens, unum, atq; idem est studium Reipub. benè gerendæ. quæ cum à uobis placidè tantum, ac tranquillè administretur, quantum non una aliqua domus à germanis fratribus, de ciuium Concordia mihi decendum proposui, qua ciuitatem Lucensem non modo nouis ædificiis, et mænibus, sed populo, opulentia, & nominis gloria quotidie uideo fieri auctiorem. Libertatis publicæ procreatrix, & quasi parens Concordia semper fuit: Nam siue primis illis temporib. cùm in syluis homines dispersi uagabantur, siue constitutis iam oppidis nata est ulla Resp. necesse est eam uel ab uno, uel a pluribus fuisse profectam: si tantam rem unus potuit præstare, qui uir existimandus? qui non præceptis alienis, sed suis ipse primus per se iustitiam, & fortitudinem coleret, sibi constans, concors, &

secum consentiens, ut nihil mirũ uideri debeat, si quis cũ se tam præclarè temperaret, ita sit meritus, ut uni infinita hominum multitudo obtemperaret: quòd si à plurib. id boni allatum est, qui ab aliquo metuerent, à quo iniuria inferretur, eos concordes, & sapientes omnino fuisse, & semina quædam sapientiæ iecisse ad concordiam ciuium est credendũ: Nam si autoribus Reipub. prius de legibus, quàm de mænibus fuit cogitandum, qui rogari leges potuerunt sine ciuiũ consensu populari'que approbatione? quam ex iisdem fontibus emanasse necesse est, è quibus legum latores hausērunt: qui enim tam multi libenter æquitatis iugum subiissent nisi rationis lux præpotens ab eorum animis inscitiæ, & cupiditatis tenebras abegisset, ut prius liberi essent, quàm iui assent in leges: iis principiis natæ Respub. sempiternæ essent, nisi cum temporibus mores, & ingenia hominum mutarentur, etenim si tempestatum uicissitudines & cæli conuersiones tantam uarietatem afferunt, ut orbis, qui eadem semper, & æterna mente regitur non idem uideatur in hyeme, qui fuit in uere, quantam rerum fieri commutationem putatis decedentibus e uita illis, atq; his accedentibus ad Republicæ temperationem? quid uerò est aliud commutatio, quàm dissidii principium, & origo? quod malum quoniam euitari non potest, semper prudentissimorum ciuium fuit euellère initia ciuilium dissensionum, spargere semina concordiæ: Menenius ille Agrippa, cùm plebs romana à Patrib. secessisset in Auentinum, conquestus apposita fabella membra in corpus conspirasse, ostendit in una concordia positam fortunam ciuitatis. L. Valerius, & M. Horatius cùm ex Auentino in faciem mõtem esset concursum, Decemuiros causam discordiæ impe

rium deponere iusserunt, & plebem animos rerum nouarum studiosos: ardebant Athenæ odiis, & inuidia eorum maximè causa, qui æs alienum conflarant, sapientissimus Solon fuisse dicitur, qui auream æquabilitatem ad controuersias sedandas putauerit adhibendam: Aristides, cui iusto cognomen fuit, sæpe hanc in patria pestem gliscentem compressit: Lacædemonii ueluti sementem discordiæ aurum è ciuitate expuleruut, & nequid lex agraria perturbationis posset afferre, sic eorum agros diuidi passi sunt, ut cum Lycurgus per regionem iter faceret, & risisse, & dixisse feratur, fratres uideri Lacedæmonios, qui ex æqua scripti hæredes tum primùm paternum agellum uiritim diuisissent: huiuscemodi homines ubi in Repub. non fuerunt urbem qui possent colere, quàm repente altis defixa radicibus infelix discordia omnia occupauit, enecauit, disperdidit: Quid Græcas Respub. quæ pluribus sapientib. quàm syderibus cælum fuerunt exornatæ, quid euertit? nisi discordia ciuilis? quid libertatem, & ornamentum illud humani generis imperium populi Romani, quid deleuit? nisi hæc eadem ubi coniuncta cum temeraria animi cupiditate, eos qui armis uincebant, cùm maximè se putarent uincere, in turpissimam redigebat seruitutem: qui si quantum armis, tantum sapientia ualuissent, non coniecissent liberos, posteros'q; eorum in calamitates, in quarum cogitationem illi quidem nunquem inciderunt; mitto amissionem prouinciarum, regnorum, ditionis, quæ ad orientem, & occidentē Solem spectabant, mitto amissionem libertatis: Vrbs illa Roma hospitium omnium gentium, conciliatrix populorū lux orbis, terrarum sæpe capta, direpta, incensa, multis dieb. caruit habitatore: Quàm uellem illis ipsis temporib.

ab inferis

ab inferis redisses C. Cæsar, redisses Cn. Pompei, quibus uos oculis uidissetis spectaculum occidentis patriæ: quo animo tulissetis casum ciuium nostrorum? ubi inter cædes exaudiendæ fuissent uoces exprobrantium hostium barbaræ, mulierum, puerorumq; ploratus, sonitus flammarum, fragores ruentium tectorum. illo ipso die, quo ciuilis discordiæ semina sparsi inter uos, illo ipso die iacta sunt fundamenta omnium malorum: sed quoniam antiquæ res, uel quòd eas sæpe audiuerimus, uel quòd additum à scriptoribus uidentur, minus afficiant, putabit quispiam ex nostris temporibus aliquid petendum. utinam Viri Lucenses non eam mihi copiam suppeditarent prouinciæ Christianæ, nam quòd Asia, & Africa intestinis odiis sic in potestate sunt crudelissimorum hostium nominis nostri, ut in tam magnis regionibus, in quo ponamus pedem non habeamus, minus quererer, nisi ex Græcis urbibus, quæ fidelissima, & munitissima erat Rhodos, ars, propugnaculum, præsidium Christianæ Reipublicæ, unde mare tueri, impedire cursum, cohibere hostium classem poteramus superioribus annis turpiter amissa fuisset, cum interea nostri Reges magnis exercitibus inter se contenderent. Pannonia in quam & natura loci, & incolarum uirtute nullus erat aditus hostibus, discordia tandem patefacta est legionibus immanissimi sit toto hoc anno Germania bello tetro, & periculoso, et ex dissensionib. ciuilib. quæ armis romanis debellari non potuit suis ipsa uiribus ruit: sed ne ego longinqua prosequar, cum latissimum, atque amplissimum Italia una omnibus scriptoribus det argumentum. Gallia cis alpina, quam altissimis montibus natura muniuerat in Regum clientelas diuisa quasi Iani templum semper apertum uocat

B

ud arma barbaras nationes, quæ sæpe ad Brutios usq; excurrentes, uastatis agris, uicis incensis, quæ castella non expugnarunt? quas urbes non diripuerunt? atque ut cætera taceam, redeo in Hetruriam, & ad unos uicinos Senenses, qui uobis charissimi sunt: quib. miseri homines in laboribus per hosce annos non sunt uersati? nihil unquam eorum ciuitati defuit, nisi concordia ciuilis; urbs situ, natura, & ædificiorum descriptione, & ingeniis nobilis inter amænos colles conclusa, fertilis, & copiosa omnium rerum proximo anno non modo peregrinis, sed ciuibus ipsis uix fuit hospitalis: uos uidistis in hanc urbem relegatos quo patriæ desiderio tenerentur, ego nobilissimos homines tum maximi cũ liberis, & uxorib. uidi exeuntes in alienum solum oculis lachrymantib. querentes discordiam ciuitatis: nolite quærere quantis omnes à finitimis humanissime excepti sunt quantum sæpe acceperint incommodorum; quæ omnia ea causa à me dicuntur uiri Lucen. ut confirmetis uos, et fruamini isto uestro excellenti bono: non est uulgaris res otiũ, et tranquillitas publica, munus est Deorum immortalium, qui soli largiri possunt quod optimum est ut uelimus, & ut assequamur: quid .n. hoc est? urbem quæ magna ex parte è mercatorib. quidem honestissimis constat, usque adeò auidam esse bonarum literarum, colere philosophos, obseruare iurisperitos, instituere ueluti officinas liberalium artium laudata est à quibusdam Respub. Lacedæmoniorum, quæ latè quondam imperasse dicitur: quòd has artes ueluti inanes, & inutiles exclusisset è ciuitate, in qua non uerbis, sed armis imperium esset propagandum: quanto uiri Lucenses sapientius, qui cum uiderent cupiditate hominum græcas Respu. & libertatem Romanam concidisse, iudicat unt optimum fore, si liberales artes honestissimè essent in ci-

*uitate quibus instituti, et exculti ciuium animi regionibus
temperantiæ, & iustitiæ continerentur: eam obrem & si
magnus usus, & infinita commoda uobis sunt ex mercatu
ra, primas tamen iis omnes defertis, qui uel sanctissimas uni
legum, uel philosophiæ studiis se dediderunt: quæ de Lace
dæmoniis dicuntur, mihi quidem non satis est compertum
an odio quodam in Athenien. qui in illis artib. excellebant,
adducti fecerint, uel potius quod suspicor, ut eam philoso-
phiæ partem, quæ de natura difficillima est, & sæpe falsa
excluderent, at eam, quæ de moribus, non oculis, et concer
tationibus, sed totis animis complecterentur: ego quidem
ut quid sentio dicam, cum à Lacedæmoniorum ducibus res
gestas lego, nihil aliud uidere uideor quàm fortes uiros pa-
rentes præceptis, institutis'que philosophorum: eorum di-
cta, & facta omnia uno ex ludo sunt continentiæ, & forti
tudinis; nulla gens, nulla ciuitas unquam laudem habuit,
quæ philosophiam ducem non sit secuta, res bellica quæ lon
gissimè abesse ab hac facultate uidetur, sine huiusce studiis
stare non potest: quamobrem de ordine, de fortitudine, de
continentia militum, de Imperatoris officio, & deniq; de
militari disciplina multi scripserunt, est enim ad conserua
tionem omnium rerum necesse adhiberi moderationem,
quæ si tollatur, omnia corruant necesse est: hæc moderatio
quæ esset, quibus'ue ex partib. constaret, qui primi obserua
runt, sapientes homines à nostris, à Græcis philosophi dicti
sunt, et si quidam deorum potius quam hominum putant
fuisse donum, et inuentum eius disciplinæ, quæ cupiditates
frenaret, quod fas, ius, & æquum esset ostenderet, & uoca
ret non modo ad corporis, sed ad animi libertatem, legibus
parendum doceret, raperet ad patriæ charitatem, & sen-*

sum communem bonorum his radicib. uiri Lucenses si stet, labefactari nullo modo potest concordia ciuilis, nam lucrum & questus aut aliud commodum huiusmodi parit aliquando concordiam, sed non potest diu conseruare: quod conciliauit Cæsarem Pompeio, Antonium Augusto tale aliquid fuit, sed id quandiu? ubi commodum fit incommodum concordiæ iura dissoluuntur: ea re maiores uestri sapientissimi uiri, omnium artium peritissimi, quæ incommodi nihil possunt afferre leges statuerunt æquissimas, & mores sanctissimos ciuitatis, quibus à philosophia acceptis ueluti uinculis astricti omnes concordiam aleretis, ne ea uoce abuteremini, quam malè acceptam à doctissimis quibusdam uiris non possum non mirari: Libertatis proprium est sic uiuere, ut uelis eam si sic illi interpretentur, ut solent, quæ ista uox est? quæ pestis? quæ pernicies? quod exitium ueræ libertatis? quanto grauius & sapientius Decemuir Reipublicæ Lucensis peregrino audaci, & temerario, qui ad sensum, & uoluntatem esse uiuendum iactabat in libera ciuitate, respondit, si in libera ciuitate es, liber esto, modo sic uiuas, ut debes. Nam cum diuersæ sint hominum naturæ, & uolũtates, non dici potest, quæ dissidia, quæ damna, quæ mala sint, ubi cui uis quod uis licet, uix crediderim in syluis cum more ferarum uitam sibi homines propagabant, istam uocem istis interpretib. ferra potuisse: nam cum in bene instituta Republica eæ leges sint, quæ boni cuiusquam animum non possunt offendere, malis quidem præciditur licentia uiuendi, latores legum noluerunt omnes esse bonos, neminem nisi sapientem esse liberum: & profectò quantum in ipsis fuit exulat improbitas pulsa legibus, ac fugata: diuersa, & contraria studia

dissident inter se, nec possunt cohærere: an sunt ulla ma-gis pugnantia, quàm bonum, & malum? diversæ cupiditates sunt in homine, eas convincit ratio, quæ in corpus habet imperium, & dominatum: philosophus sapientium præceptis se temperat, & cohibet, bonus civis iisdem seminibus natas leges accepit, has amplectitur, ut cum cæteris civibus consentiat: ex iis delecti viri ad gubernacula Reipublicæ discrepare non possunt, aut dissidere inter se, quod in ipsis est veluti sensus bonorum omnium, quæ concordia appellatur: variæ sunt facultates, & artes civium, diversi ergo studia: nihil refert. idem ager non unius generis multas habet arbores fructuosas, quas terrestris humor nutrit. non ne corporis multa, ac distincta sunt membra? quæ idem potus, & cibus alit sic in civitate variis artibus, non iisdem studiis prædita sunt ingenia civium, quæ unus tamen, atque idem patriæ amor educat, atque educit; quamobrem civibus omnibus veluti commune bonum proposita est una Respublica in quam omnium ora, oculi, & mentes convertantur, cuius vis & auctoritas, quoniam omnis est ex consilio publico C. Cassius prudentiss. censor, & patriæ amantissimus Concordiæ signum in Curia posuit, Curiam ipsam Concordiæ dedicavit, ut omnes sententiam dicturi admonerentur, simultates, inimicitias, iniurias, dissensiones in Curia non habere locum, sed ante fores, & sacrata limina deponendas: ut adventu senatorum Concordia sanctè, atque augustè culta apertis Curiæ foribus emittat securitatem, tranquillitatem, ocium, ex quibus annona, opulentia, ubertas sunt in tectis, atque agris: unde publica hilaritas, pax rebus, læta coniugia, procreationes liberorum,

mercaturæ amplæ, & copiosæ, studia literarum inflammata, atque ardentia. quæ bona tanta, & tam præclara quoniam neque in obscuro esse, neque silentio præteriri possunt, non modo finitimos, sed eos qui longissimè absunt, trahunt in admirationem sui: hinc peregrinorum conuentus, & frequentia: multi cum liberis, uxoribus, fortunis ad habitandum, multi ad recreandum se conferunt in liberam, & tranquillam ciuitatem: quotus quisque est, qui porta hac iter faciat, qua pulcherrima mænia, cum propugnaculis, & aggere exædificantur, qui uos non fortunatos appellet? qui suspirium alte petens non optet, non modo mænibus, sed legibus, & animis uestris stare patriam suam? quot putatis, ubi in urbem hospites diuerterunt, conspicientes plenum ciuibus forum, plenas rerum omnium officinas, plenam concordiæ ciuitatem lachrimas tenere non potuisse? non inuidia, aut odio in uos, sed quòd doleant hanc sapientiam ciuium non esse in reliquis Italiæ urbibus, & regionibus: atque ego ut ex meo sensu cæteros iudicem; quoties in plateam, & forum animi causa descendo, descendo autem ferè quotidie, mea summa cum uoluptate contemplor ex hac concordia fortunas uestras, & licet cum hominibus optimis, & honestissimis ciuibus, & mihi amicissimis sermonem, ut fit, de uariis rebus habeam, conuertor tamen non nunquam ad cogitationem, & totus interea pendeo, atque hæreo in iis uirtutibus, quas iam à natura uideo in uobis esse, ex quibus in dies cuiuis suppetere possunt, amplissima argumenta ad scribendum, & dicendum, ita ut earum rerum omnium, quæ à sapientissimis uiris celebrantur exempla ex hac ciuitate colligi possint: quæ quoniam optimis principiis, orta, alta, & perfecta studiis

sic tradita sunt ad posteros, sic coluntur à uobis, ut tanquam in unam aliquam arborem omnia bona insita uideantur in ciuitatem: ex iis ego quod ratum, firmúmque sit uiri Lucenses certissimis signis auguror perpetuam fore libertatem, tranquillitatem, lucem Reipublicæ uestræ.

AONII PALEARII VERVLANI ORATIO DE PRVDENTIA. AD PATRES CONSCRIPTOS REIPVB. LVCENSIS.

VOD bonum, faustum, felix, fortunatum'q; sit mihi, Senatui, populóq; Lucensi, cupio Patres Conscripti instituto potius meo quàm more eorum qui ante me in hunc locum ad dicendum uenerunt, ex domestica, & umbratili ludorum exercitatione in Curiam, & conspectum uestrum iucundissimum educere eam philosophiæ partem, quæ ad mores, & uitam spectat, donum, & inuentum Deorum: nam cum superiore anno recepissem, aliquando me de uirtutibus, quæ in Republica uestra sunt coniunctissimæ dicturum, satis mihi uisus sum cognouisse sensum animorum uestrorum; humanissimè enim mihi uos adfuistis, & populus Lucensis ea frequentia conuenit, quanta antea nunquam, neque post illud tempus amici mei ornatissimi uiri destiterunt hortari, orare, monere, ne putarem mihi esse integrum diuertere in aliud genus orationis: uidebant illi magnam propositam

difficultatem, quòd rem suscepissem ab oratoria imitatione remotam, pertractatam quidem ab antiquis, sed alio quodam dicendi genere: quod si quis forte obiiciat in magna græcorum, & latinorum hominum copia, uix unum, aut alterum fuisse, qui in conuentibus publicis eam attigerit, quid dicam? negém ne illos summa fuisse eruditione, & eloquentia, qui diligenter, qui ornatè, qui diuinitus tam multa scripserunt? negem hanc facultatem grauem, aptissimam naturæ, necessariam cõmunitati, & societati hominum, meritam aliquando in eiusdem lucem proferri? dicam ab optimis uiris aliquid prætermissum, qui ocium, & negocium, & uitæ commoda ad nostram utilitatem contulerunt? quorum doctrinam non admirari improbi est, ingrati benignitatem negligere, inhumani diligentiam ignorare. Nihil mihi tanti sit P. C. quod pietatem meam, qua illos à pueritia colui, & obseruaui imminuat, aut immutet: nihil tanti sit, quo de illorum laude detraham, quos qui imitantur mihi sunt laudatissimi: quid ergo est? difficile est dicere quàm in Republica fuerint occupati, quàm defensionum laboribus impediti, quàm illorum uaga semper, & uolubilis fortuna fuerit: quòd nisi in perturbatione omnium rerum non exigua pars temporis obiicienda fuisset uel fortunæ fluctibus, uel periculis amicorum, haberemus illorum orationes graues de iis ipsis rebus, quæ præceptis quibusdam continentur. Quòd uero ex græcis aliqui sunt, quibus plus ocii omnino fuit, qui cõmonendo, & laudando ad amicos, & Reges luculenter scripserunt, id mihi satis est P. C. quis impediat quo minus ego hoc exemplo agam apud uos non dico Reges, sed fortissimos, & sapientissimos uiros, custodes legum, & conseruatores

seruatores libertatis? an concursu hoc doctissimorum hominum, qui uel in philosophiæ studiis, uel scientia iuris ciuilis summa cum laude uersantur, uerear de uirtutib. agere, quibus bene animatus pop. Lucensis ex omnibus regionibus urbis confluit in Curiam; qua in re P.C. illud uidere uideor quod celebrarunt ueteres sapientes; Omnes homines moueri desiderio percipiendi, & cognoscendi: nulla est ars, nullum studium, nulla disciplina, cui non sit propositum aliquod optabile, ac bonum: est enim in homine innata, insitaque uis continua, ac perennis, quæ excitat, ac iubet semper cogitare quid sit faciendum, quo sit felicissimus; quod quoniam assequi non potest, nisi sine tristitia sit, & affluat omnibus rebus; mirum profectò est, quam diuersi, & uarii fines excogitati fuerint, ad quos omnia referrentur: facta hinc erat uia ad libidinem, ad auaritiam, ad ambitionem; nisi ratio ipsa reclamasset, non uoluptatem, non diuitias, non honores esse uerum, & summum bonum: nam si quod homines beat, id non potest esse commune cum belluis, exclusa certè est uoluptas, in quam procliues feruntur, qui à belluis nihil differunt; nisi forma, & effigie; opes uero sæpe turpissimo quæstu comparatæ, retinentur ui, pernicioso satellite, quæ si honestissimè partæ sint, pendent tamen à fortuna, sicuti & honores, facileque auferri possunt, & in iis sunt interdum, qui longissimè absunt à beata uita. Neque uerò hic ego uos in immensam illam rerum omnium perceptionem reiecerim, quæ sapientia, à nostris dicitur, uestigandam omnibus scientiis, quæ si in hominibus unquam fuit, non sat scio: sed hoc ipsum bonum quæro, quod in uobis est uiri Lucenses, de quo cum mihi dicendum statuissem,

C

putabam ego me de laudibus uestris esse dicturum: est enim non aliquod unum, aut simplex quod quæritur, sed concretum, & coactum ex multis uirtutibus, quod facilè ostenderem, si sine inuidia mihi liceret nominatim proferre ciues uestros: in quibusdam ego prudentiam singularem, in alijs iustitiam, fortitudinem in multis, modestiam in omnibus esse uideo: eas iam uniuersas animo colligite uos, ac putate esse in aliquo, qui omnibus bonis abundet, omnibus his uirtutibus excellat, quæ in omni actione eluceant: qualis, quantus, qui uir, uel qui potius Deus erit existimandus is? in quo uno beato, ac felici tot, tantaquè cohæreant bona: quod etsi difficile factu est, immo uerò omnium difficillimum, tamen ita conari, et eniti debemus, tanquam nobis singulis propositum sit, quod facilè assequamur: sicuti enim sagittariis non frustra proponitur quod petant, & uix est, qui totum diem iaculans, aliquando non collineet, ita nobis P. C. non temerè propositum est à Natura, ad quod nos tam honestè inuitat, atque accendit: sunt nimirum semina quædam in nobis uirtutum, ueluti è diuinis mentibus accepta, quæ passim sparsa, si colantur diligenter, homines iam non homines, sed propè Dii sunt immortales: harum princeps, & regina Prudentia est, de qua, ut reliquas in aliud tempus differam, breuissimo hoc dicam spatio, quod mihi assignatum est ad dicendum: eius ea lux, is splendor est, ut ille ipse cuius nutu, cælum, terra, mariáque reguntur, optimus, & maximus Deus nihil habeat, quo magis omnes trahat in admirationem sui: quicquid hoc est, quod oculis uidemus magnum, atque immensum, quàm multa continet? quibus non solum uni-

uerſis, ſed ſingulis prouidet mens una rerum omnium moderatrix, & gubernatrix: anni tempeſtas admonet; quid hoc eſt? uix ſuperioribus diebus frigoris uim, & hyemem tectis ferre poteramus; terra inculta erat, atque horrida, montes niue obducti, ualles pruina rigentes, nihil iam feris reliqui erat ad uictum: nunc cæli ſpiritus iſte iucundior eſt; uirent agri, florent prata, frondeſcunt ſyluæ; ſpeciem quandam uidere uideor reuiuiſcentis mundi: Sol moderatis caloribus alit ſegetes, mox urbementioribus educet fruges, firmabit fructus, qui temperatis poſteà miteſcent: at ubi ſatis erit conſultum uitæ animantium, & quaſi annonæ copia facta, ad reparandas terræ effætæ uires, quaſi anus ſolicita incumbet Prouidentia: hinc obrigere terram gelu, & magnis frigoribus coget quieſcere, ut ad cultus, & labores ferendos aptior ſit, cum primum per anni tempus licebit: age iam uideamus exempla, & imagines Deorum immortalium prouidos, & prudentes homines: quorum conſilio coacti populi, exædificatæ urbes, ius æquale conſtitutum, leges ſcriptæ, artes inuentæ ſunt: qua prudentia opus fuit ut à feris moribus agreſtes illi, quid agreſtes? feræ ad humanitatem traducerentur? præſertim cum aſſueti eſſent cupiditatibus parere, uiribus pugnare, rapto uiuere: non dum oratione poterant commoueri, qui ratione uix uterentur: nemo commune norat bonum, delectabat inuterata conſuetudo; Prudentiæ propium fuit, uti opportunitate temporis idonei ad agendum, Prudentiæ fuit ponere ante oculos, quantum utilitatis haberet ſocietas, quantum periculi ſolitudo: ſed ut è ſyluis, & agris ad urbes ueniamus, quæ quot ſunt quis enu-

meret? præterea castella, & minora oppida, quibus terræ exornatur ueluti stellulis cælum: magnas, & præclaras urbes dico: earum usu quid utilius? ut ferarum truculentia, & uis hostium arceatur, & ut tutò simus, interque nos, & eos quos metuimus murus intersit. earum descriptione quid pulchrius? ex qua regiones, uiæ, plateæ, curiæ, forum, basilicæ sunt, & priuata ædificia, quibus nihil commodius, ut & frigoris, & maleuolorum uim repellamus, & ineptorum hominum, & caloris uitemus molestias: est senatus, sunt magistratus, sunt iudicia sacrosancta, sunt leges, sunt consuetudines, & præclara instituta ciuitatum: quàm multæ sunt gentes, & nationes, quas una prudentia moderatur, & regit, acuens hominum ingenia; unde agricultura, unde frugum, & fructuum conseruatio, unde mercatura, nauigatio, emporia, nundinæ, ut rebus abundaremus, quæ si angustius prouenissent, uteremur importatis: est enim hæc uirtus, quæ maximè prospicit in posterum; quam ob rem aptissima semper habita est ad consulendum, quòd non ut ars, & scientia in rebus necessariis, quæ in unum exitum spectant uersatur, sed in iis quæ natura dubia sunt, obscura, & incerta: etenim quæ aliter se habere nequeunt in consultationem non ueniunt, quæ latent, & prehendi, & dimitti possunt, ea omnibus uestigiis prudentia assequitur; quòd una acutissimè, & celerrimè uideat, una habeat rationem expetendarum, & fugiendarum rerum: & propterea sicuti qui medicinæ artem tenet, experientia multa nauit, quibus infirmam ualetudinem curet, integram conseruet, ita uir prudens, rerum usum habet, quibus prospicit omni tempore quid sit agendum: quis rem familiarem tuetur?

quis leges scribit? quis iudiciis præest, & consiliis publicis, qui exercitatus non sit aptior ad hæc omnia gerenda? multa dies affert, & plura quàm quis putat, discimus quotidie, quo fit ut maximè prudentes sint grandes natu, qui priuatis, & publicis rebus interfuerunt. Nestor ille apud Homerum quàm multa commemorat, quàm multa docet, & monet confidenter, cuius similes decem si obtigerint, non dubitat Agamemnon facilè captum iri Troiam: quid apud nostros Cato ille censorius ignorat? quorum mirifica fuit rerum cognitio sanè longiore uita, cuius quoniam perbreue curriculum nobis natura circunscripsit, ab eorum uita qui ante nos fuerunt, omnia petere deberemus: quis non miretur quorundam indiligentiam, & stoliditatem? Dii immortales quæ socordia est? ut cum tam multa homines nosse possint, tam paucis omnino sint contenti; uix dici potest quæ adiumenta afferat historia, quæ nunquam esset deponenda de manibus, quòd cùm lectione percurrimus omnem antiquitatem, & quæ gesta sunt animo lustramus, ~~rebus non modo interesse~~, sed præesse uidemur: & ex euentis facilè intelligimus quid sapienter sit, quid stulte factum, quid consilio gestum, quid temerè administratum: quibus diiudicationibus magna prudentiæ fit accessio: ecquæ nobis antiquissimi poetæ scripta reliquerunt? ut in alienis personis expressam uitæ nostræ imaginem uideremus, essent'que ad intuendum multa, & aliqua posteris relinqueremus ad imitandum: hoc consilio excusa numismata, fusæ, fictæque imagines, positæ statuæ, erecti colossi bene meritis de Republica, ut essent illis sua ornamenta, & posteris spes gloriæ ex prudentia, sine qua uiri boni esse non possunt: sæpe quæritur in sena

diiudicationib.

tu quid sit agendum, sæpe aliquid utile uidetur, quod si fiat, oberit plurimum: quis discernet? quis reclamabit? nisi uir accuratus, & prudens? Appius Claudius cùm Senatus, Populus'que romanus ad pacem cum Pyrrbo inclinasset, & fœdus faciendum, quantum profuit captus oculis? quo'd animum tanquam arcum intentum baberet, quo uerum longissimè attingeret: quis primùm cognouit, quæ domi gerebat, parum dico, quàm spem regno animo concepisset Sp. Melius? an non prudentia L. Minutii? quis P. C. turbulentissimis temporibus Reipub. uestræ, cùm turpissima erat facies ciuitatis, summa trepidatione bonorum, cùm formidolosus ille pugnantium concursus esset in Curiam, quis uidit in quos labores, in quas calamitates necesse erat ciues incidere? quis ciuilibus malis occurrit primùm? non'ne uirtus una prudentiæ? qua freti diuini, & popè cælestes bomines Lucenses dignitatem Reipublicæ, maiestatem senatui, tranquillitatem ciuibus reddiderunt; qua freti præter leges, mores, & consuetudines, quas cum cæteris Hetruriæ populis babent communes, primi in Italia Lucenses bomines maiorum instituta intermissa temporibus renouarunt, primi cæperunt militem proprium alere, obligare militiæ sacramento, primi babere delectum ex agris, & municipiis rusticanis, conuentus agere, deligere qui noctu per pomæria excurrant, qui interdiu succedant portis, cum interea ex peregrinis militibus italicis, præsidium sit in Curia, ita dipositis stationibus, ut semper aliqui sint in armis: quid dicam de armamentariis publicis ingenti impensa, sumptu'que comparatis? incredibili multitudine armorum, telorum'que missilium, machinarum

bellicarum, tormentorum'que muralium: quid dicam de pistrinis intra muros, de officinis exædificatis? quid de molitis cibariis non in annum, sed in annos? an hæc P. C. parua argumenta sunt prudentiæ hominum Lucensium? quæ ea est, ut cum de eius ui, & commodis esset agendum, & propterea ex philosophorum scriptis præcepta, ex antiquitate exempla colligerem, illud uobis uerè dicere possum, & sanctissimè iurare, semper mihi fuisse uisam, & uersatam ob os, atq; oculos uestræ imaginem ciuitatis.

AONII PALEARII VERVLANI ORATIO DE OPTIMIS STVDIIS DEFENSIS. AD SFNATVM POPVLVMQ. LVCENSEM.

EOS primùm quæso uiri Lucenses, ut qui amor meus in uos omnes, & Rempublicam uestram semper fuit, si ueris, si iustis, si optimis de causis ortus est, is nunc mihi conciliet animos, & sensus ciuium uestrorum: deinde quod ad uos existimationem que uestram maximè pertinet, ut illi ipsi, in quorum fide ciuitas est, eam mentem uobis dent, quæ optima sit, qua studiis liberalium artium ita consulatis, ut ea res uobis, liberis'que uestris, posteris'que eorum bene, & feliciter eueniat: quòd siquid præterea est optandum, illud quoque deprecor, quod in uobis est situm, ut me bona cum

uenia audiatis, neque eorum sermone abducamini, qui me à uobis, liberisque uestris abalienare cupiuerunt: de qua re si qui mirentur fuisse silentium, iis, antequàm de optimis studiis dicam, exponam breuiter, cur in hunc diem distulerim expectatam ab omnibus defensionem. Nam mihi quidem nihil fuisset optatius, quàm illis ipsis diebus, quibus de studiis actum est in Senatu, mos, consuetudóq; uestra tulisset, ut qui, à uobis præfecti sunt instituendæ iuuentuti adesse, & sententiam liberè dicere possent: egissem ego profectò causam bonorum non maiore eloquentia, quàm egerunt disertissimi uiri ciues uestri; qui grauiter, qui ornatè, qui copiosè dixerunt, sed maiore dolore, quia spes, qui spiritus, qui desideria norim adolescentium uestrorum, qui labores, qui uigilias uiderim eorum, quos iis ciuilis scientiæ, & dialecticæ facultati præfecistis: sed ego uiri Lucenses, cum superioribus annis publicis literis humanissimè à uobis fuissem accersitus, illud in primis mecum statueram, quantæcunque mihi contigissent in hac urbe offensiones, sic ferre, ut nullæ futuræ essent simultates, nulla intercessura odia cum ciuibus uestris: cuius propositi memor, fateor me remissius, ne dicam ignauius tulisse non iniuriam meam, sed oppugnationem bonarum literarum: huc accedebant constitutiones superioris anni, quas si memoria deponere uoluissem, non poteram, etenim locus ipse admonebat, quòd uobis frequentibus hoc ipso in loco, cum de Prudentia dixissem, receperam me de cæteris uirtutibus esse dicturum: quod cum primùm mihi ocium dabitur faciam omnino, neque committam, ut eius obliuiscar, quod sentio omnibus esse gratissimum: id si nunc fecissem; offendissem bonorum animos, qui

turpe

turpe putant me tandiu de optimis studiis tacere, quem de alijs rebus toties apud uos audiuerunt dicentem: etenim si quæ in illustri ciuiũ conspectu, habent defensores paratos, censentur, hoc potissimum die de bonis literis agendum fuit, obsecro uos, quæ uestra est humanitas; ut hoc consessu doctissimorum hominum, hac frequentia, conspectuque uestro iucundissimo, quantum hoc spatium patitur, quod mihi assignatum est ad dicendum, mihi detis hanc ueniam accommodatam huic tempori, ut patiamini me de optimis studiis dicere, & conqueri liberius, & meo quodam iure deplorare temporum acerbitatem, & fortunam eius, quem uos instituendæ, confirmandǽque iuuentuti delectu, iudicióque uestro præfecistis. Quæ duæ sunt opiniones eorum à quibus bonæ literæ oppugnantur, hæ sunt ambæ hodie à nobis ex animis hominum euellendæ, altera eorum est, qui uel nulla, uel exigua putant esse à literis adiumenta: altera eorum, qui nullo delectu uerborum, nulla diiudicatione numeri, ac styli censent literis incumbendum: prima opinio, & si locum ferè non habet, in quo possit consistere, uix credibile tamen est quàm non modo uulgi, sed magnorum Regum, ac Principum animos occupauit secunda, & si communi quodam iudicio damnatur, sustinetur tamen ab infinita multitudine studiosorum: enimuero magni sunt ardores cupiditatum, altæ stirpes stultitiæ: omnia cum mortales uel ui occupare, uel pecunia possidere se posse putent, quis miretur eorum omnem in armis, & lucro spem esse positam? at antiqui Reges, quorum nomen sanctum, atq; augustum semper fuit, & erit apud omnes gentes, & nationes, constitutæ confirmandæ societatis humanæ cau

sa, auctores fuerunt omnium commodorum; qui quoniam gloriæ cupiditate incendebantur, & iuuandi desiderio ardebant, non cruore hominum aspersi, non belli crudelitate horribiles, & formidolosi, cum à cæde, & iniuria longissimè abesse uellent, & memoriam nominis quàm maximè longam efficere, omnibus gentibus, & nationib. boni, ac salutares, liberalitate, & diligentia, incredibiles utilitates attulerunt; nam inuentoribus rerum cognitione dignarum magna præmia proponebant, quas cum memoriæ proderent, propagabant posteritati; in quibus & ipsi minimè rarò labores excipiebant, & ferebant pulcherrime: quorum antiquissimi fuerunt, qui signorum ortus, & obitus, accessus, et recessus syderum, coniunctiones, propinquitates, et interualla astrorum obseruarunt, et tanquam cum Dijs immortalibus continenter habitassent, hominib. ostenderunt sempiternos errantium stellarum cursus, & cæli motum contrarium; quæ sydera prospera essent humano generi, quæ aduersa, quæ Lunæ, quæ Solis uiæ, ex quib. potissimum sunt anni uarietates, & tempestatum uicissitudines. quibus inuentis certas uiuendi regulas potuerunt constituere homines; quæ tempora essent sementis faciendæ, que colligendæ messis, quæ seruandarum frugum, quæ cedendæ materiæ, quæ corporis curandi: sine quibus reb. & officijs, uita hominum stare non posset; tot, tantáque adiumenta attulerunt nobis Reges ægyptij, inuentores artium, & magistri scientiarum: quæ grata memoria? quæ magnitudo obseruantiæ, tot, tantisque beneficiis respondeat? quæ ubertas ingenij? quæ dicendi copia satis laudare optimos, maximos Reges? quod diuinum, & admirabile genus orationis eorum labores complecti possit? nam eadem ra-

tione qua cælum, terram quoque dimensi sunt: hinc illi ordines, hinc illæ descriptiones, hinc enarrationes illæ; qui montes, quæ flumina, qui lacus, quæ maria, qui portus ubique essent: quarum rerum obseruatione pulcherrimæ scientiæ natæ sunt: ut cum cæli, ac terræ magnitudinem metirentur, oppidorum situs, regionum, gentium'que naturam cognoscerent: cum uerò orbium illorum, qui diuinis animati mentibus circunferuntur impulsus, concitationes'que obseruassent, tantos motus silentio incitari non posse putarunt, sed cùm imparibus interuallis, & motibus distinguerentur, maius quiddam, quàm fortasse est, suspicati sunt uarios reddi sonos: qua cogitatione acuta, & grauia temperarunt: quod cum docti homines uocibus, & neruis an fieri posset experirentur, Musicen inuenere, & numerandi artem; quarum altera tam necessaria est, quàm quæ maxime; altera iucundissima, ad orationem accommodata, complet aures hominum, & incredibili uoluptate animos perfundit: quæ scientiæ cum ad Græcos fuissent allatæ, ~~nolite quærere~~ quàm ab acuto ingenio hominibus studio, & diligentia sint excultæ: ueluti nouellæ arbores sterili loco natæ, si in solum fæcundius transferantur fructus ferunt uberiores; sic in Græcia liberales artes felicitate linguæ, quæ non modo aptè, sed ornatè, & distinctè loqui posset, factæ sunt fructuosæ: quæ mirum in modum auctæ cùm quasi cagnatione, & communi quodam uinculo tenerentur, coaluere in unum corpus philophiæ, quæ diuinarum, & humanarum rerum indagatrix, ueri inuentrix, magistra uitæ beare homines posset, & in concilium Deorum admittere: illustrata est Græcia disciplinis, & ornata

ſapientibus ueluti ſyderibus cœlum : quos interea Principes ciuitatum, quos Reges illa prouincia tulit unius opę philoſophiæ? quæ ea moderatione græcos homines temperauit, ut cæteri barbari dicerentur : quam infamiam, & ignominiam, ut fugerent Romani omnium gentium, omnium populorum uictores, dum Reſpublica magis floruit, quotidie magis literarum ſtudia coluerunt, & humanitatis nomine appellarunt, quod è fera, agreſtique uita, ad humanum cultum, ciuilem'que deducerent, ſine quibus qui eſsent, monſtra eſsent humana ſpecie, & figura nam per Deos ecquid illud eſt : quod beſtiæ quædam institutione cicures fiunt, & à diſciplina non abhorrent? id ſi eſt, quod iudicium ſit eorum, qui qui ſint, uel Reges, uel Principes ciuitatum, uel moderatores Reipublicæ, qui liberales artes, & diſciplinas contemnunt, ſi hæc ætas ueretur dicere, omnes gentes, & nationes, omnis poſteritas aliquando intelliget : ergo feræ ad diſciplinam adhæreſcent, & fient mitiores, rationis participes homines ſtudia reiicient, quibus meliores fieri poſsunt? quæret hic aliquis, num ſit omnium Principum idem ſenſus? non ita Dii irati ſunt bonis artibus, ut nullos eſse uelint, qui ſuſtineant Rempublicam ſtudioſorum : ſunt tamen pauci, quorum nomini nulla caliginem ætas offundet, nulla gloriam tempora minuent, nulla memoriam delebit obliuio : ſunt Reſpublicæ, & liberæ Ciuitates, quæ alunt philoſophos, educant oratores, poetis delectantur : at in his ſæpe non nihil incommodi eſt, quòd diuerſo hominum genere conſtent; quare non una eſt ſemper Senatus ſententia, non idem ſemper Populi iudicium · quis perſuadeat multitudini imperitorum diſciplinas magnis præferendas eſse pecuniis? quis

studiosioribus rei militaris? iustitiæ non esse bello uexare finitimos, non licere imperium habere in exteras nationes, quod, si iuri diuino credimus, nefas est concupiscere: uerè mihi illud dicere uideor, beatas esse Respublicas, quas docti, & sapientes homines regant, beatas esse Ciuitates, in quibus earum principes omne suum studium in doctrina, & sapientia collocent; Dii certe appellandi sunt, qui ciuibus, qui finitimis, qui externis prosunt, uel inuentione, uel restitutione disciplinarum; quæ gloria potest esse maior? quæ illustrior? quæ firmior sempiternis seculorum ætatibus, quàm amari ab omni hominum genere fama meritorum? hæc quæ ex armis gloria est, odiosa est, periculosa est, & crudelitate prius, & sanguine imbuta, quàm honestata uictoria, multis exitio fuit, multis erit calamitosa: quam ob rem uiri Lucenses aut nulla Respublica futura unquam bona est, aut uestra est optima. quæ exiguis contenta finibus, nemini formidolosa, disciplinarum amantissima est: Dii faciant, ut, qua superioribus annus est qui cepit, expergat aditum ex S.C. liberalibus artibus patefecistis, oratori mi, dialecticam, & iuris ciuilis facultatem mandastis illustrari interpretationibus latinis: qui dies fuit, quo non magni fuerint concursus adolescentium uestrorum? quibus illi animis incedebant? quo desiderio flagrabant? qua spe ferebantur? tantum'ne hominis unius apud liberos uestros oratio potuit de laudibus eloquentiæ? itáne tandem commouit? ut non modo sordes illas dictionis semilatinæ abiicerent, sed ab earum auctoribus capitali odio dissiderent. O probitatem mirificam, ò suauissimos mores, ò humanissima ingenia adolescentium, num diu uobiscum agendum fuit,

ut ab inueterata quorundam opinione, & sententia disce deretis? nihil uos importunæ magistrorum uoces, nihil con uicia propinquorum, nihil parentum minæ deterruerunt, quin ad nos quotidie ueniretis: multa meu causa sustinui stis ab iis, à quibus minimè erat expectandum: incredibi lis enim uiri Lucenses coniuratio fuit in bonas literas e ro- rum, qui dicendi genus sequuntur sordidum, & uitiosum: quod ab Imperii romani inclinatione ortum, ueluti indi cium seruitutis, & calamitatis nostræ, eo studio, ea diligen tia propagatum est à barbaris hominibus, ut non modò phi losophiam, et ius ciuile fœdarit, sed studia ipsa poetarum, et oratorum: dies me deficiet, si scriptorum uolumina enume rare uelim respersa, quid dico respersa? immo uerò cumu lata barbarie: in quibus quoniam nescio quæ commentu tiones continentur, non dici potest, quàm ad ea se contule rit infinita multitudo hominum studiosorum: quibus nisi occurrissent, & reclamassent eloquentissimi, & sapientis simi uiri, sempiterna bonis literis nox fuisset offusa: tan tus fuit Romæ literatorum clamor, ut quasi in Gallis, & Germania essent, expergiscerentur: præclarè quidem, ut transalpinis nationibus barbaries reiecta, & expulsa est, ac in Italia adhuc regnat, & ita regnat, ut non uillis, aut uicis se contineat, sed in claris urbibus, & Italiæ luce uer setur; magna enim fuit, & est ubi que copia studiosorum, qui quæstum sibi proponunt, quem uel cita consequuntur, aut cursim arripiunt, aut omnino prætereunt adiumenta, & ornamenta ad omnem uitam, ad omnes artes, ad omnia officia accommodata: quæ in adolescentia honestissima, in iuuentute optima, iucundissima in senectute, dialecticen iuuant, ius ciuile exornant, illustrant philosophiam, cum

legimus delectant, cum scribimus sunt necessaria: quibus uel nostra, uel aliena reddimus melius, explicamus, interpretamur: qui uerò quæstui inhiant, ambitione quoque titillantur, & ostentatione doctrinæ quare cum scribunt, aut disserunt, inopes, ac ieiuni, latinis uerbis non possunt, uulgarib. uti pudet: necesse est tandem aliquid monstri pariant, quod non modo alunt, sed laudant; ut quasi bellissimum obtrudant iis, qui nullo usu, nullo sunt ingenio: placuit commentum desidiosis, ut syncera linguarum castitate, ueluti religione se exoluerent quid mirum? si quib. libido pro labore, socordia esset pro diligentia, optimum factu esse contenderent, si nullis legibus astringerentur: ea licentia pro bene sonantibus uerbis, horrida, pro usitatis, noua, pro exquisitis, uulgaria attulit: nullus scriptorum delectus erat, nulla numeri, nulla styli ratio habebatur; suo regno pulsa aliquando eloquentia iacuit in situ, & squalore, ea caligo præstrinxerat mentes hominum, ut qui peius dicerent, melius loqui putarentur, qui obscurius, literatius quàm cæteri: quæ pestis cum late esset grassata, ut reliquas Italiæ urbes, uestram quoque inuaserat; quare uos, quæ prudentia est hominum Lucensium? quæ cælestis, & diuina animi uirtus? nihil cunctandum putastis, nihil supersedendum, nulla in re sumptui parcendum esse, quo bonis studiis florentem haberetis iuuentutem: hoc ego credo fuisse iudicium S. P. Q. Lucensis cùm superioribus annis studiorum tota ratione mutatâ S. C. illud factum est, quo ego uocatus consilio, hortatu, monitu ciuium uestrorum primus in hac urbe barbarorum claustra fregi, obsessos circunuallatos'que adolescentes eduxi, & ueluti de

teterrimo carcere liberaui, declamaui totos dies domi, in ludo, ante Curiam, utinam licuisset in Senatu: putabam id uobis omnibus fore gratissimum, quo uno sensi, non sine dolore bonorum, me in odia, & uoculas quorundam incurrisse: nam cum minimè expectarem, minimèque munus interpretationis mihi prorogari peterem, sed ij, qui non tam mei, quàm iuris ciuilis, quàm dialecticæ, quàm oratoriæ facultatis rationem haberent, me inuito peterent, ipsi obtrectatores bonis artibus audiuerunt, ego repulsam tuli. quo tempore quòd frequentes Senatores uestri grauissimi, & amplissimi uiri summa contentione, incredibili studio, ardentissimis animis egerunt causam meam, cum commendatione etiam instituti, uitæ, morumque meorum, immortales ago gratias, agamque dum uiuam: at ea res leuat fortasse, non sanat dolorem meum: quos putatis per illos dies rumores de me apud finitimos uestros fuisse? quos apud eos qui longè absunt? quibus ego placere magnopere cupio, præsertim cum pro me restituendo uehementer laboratum sit in Senatu: quid feceram? quid commerueram? quid peccaram? liceat mihi pro pietate uestra conqueri liberius, liceat audacter dicere: si aduersus uos, patriam, liberosque uestros arma tulissem, nihil magis fuissem oppugnatus: hac ergo spe uiri Lucenses iubetis esse studiosos bonarum artium? hæc sunt præmia uigiliarum? hi sunt fructus laborum nostrorum? ut uobis præsentibus consternamur à ciuibus uestris? appetamur conuicijs? cadamus animis? & si quid existimationis nobiscum attulimus, amittamus turpiter in Ciuitate, quàm nos oratione, & scriptis, si non quib. uolumus, & debemus, at certè quibus possumus honestamus.

AONII PALEARII VERVLANI ORATIO DE IVSTITIA AD PATRES CONSCRIPTOS REIPVB. LVCENSIS.

AEPE mihi capitanti Patres Conscripti cum Regum afflictas fortunas, inclinationes Imperii, interitus Rerum publicarum memoria repeto, illud uerissimum uideri solet, si quæ diligentia hominum semper fuit in aliis rebus, ea fuisset in excolendis animis optimis disciplinis, antiquissima nos regna, iustissima imperia, beatissimas, & sempiternas Respublicas fuisse habituros: quòd si quis miretur tantas sæpe fuisse rerum omnium commutationes, illud potius mirari debet, neque sanctissimarum Regum, neque prudentissimorum ciuium, qui Respublicas instituerunt, apud ullas gentes, & nationes diu retineri potuisse ueterem disciplinam: nam barbararum Regum res gestæ, amplæ magnificæq; fuerunt, & Atheniensium, & Lacedemoniorum maiores quàm memoriæ, ac literis sit proditum, Romanorum uerò tantæ, quantas neq; Græci, neque Latini eloquentissimi homines scriptis unquam complecti potuerunt: horum hominum mores prius corrupti sunt, & deprauata ingenia, quàm regnorum, & Rerum publicarum orbes illi conuersi, quo loco imperiti fortunam statuerunt reginam, rerum humanarum, quasi uerò non sit necesse imperium quibus partum sit, iis moribus, atque artibus retineri, & conseruari. quæ

artes si in uiro bono fuerunt, qui uel ut architectus sit uocatus ad ædificandum, uel ut moderator ad temperandam Rempublicam, ex rebus gestis intelligi potest, fortunam semper ueluti pedissequam secutam esse sapientiam, & splendorem uirtutis; quam obrem est profectò mirandum, homines, qui neque fabro imperito credant ueteres parietinas, neq; fortitò operas conduci uelint ad agrum colendum non uidere quantum in maximis reb. delectus habere momenti, si diligentia adhiberetur. non latuit hoc P.C. maiores uestros sapientissimos uiros, quorum morem, & institutum antiquissimum retinetis, ut in conspectu, Senatus, populi'q; Lucensis laudentur uirtutes, quibus ciues uestri meliores fieri possunt, ut qui sapientia præstant pulcherrimè sedeant ad gubernacula ciuitatis: sunt enim artes regendæ Respub. quæ si rectissimis, & honestissimis ciuium studiis colantur, lætos, & uberes fructus ferunt; si cum moribus corruptis coniungantur, sunt pernicies, & interitus ciuitatum: quare quis tandem aut me reprehendat? aut quis nobis iure succenseat? si quantum aliis ad fabulas recitandas, aut ad inanes sermones audiendos conceditur temporis, tantum ego ad cohortandum ciues uestros ad egregios animi habitus mihi sumpsero, uos ad uestigandum conuersi, quibus è fontibus hauriamus operam dederitis non inuiti. Omnium uirtutum conciliatrix, & quasi domina Iustitia est, de qua mihi hodie dicendum proposui bona cum uenia uestra: etenim cum omnes uirtutes, quæ spectant, ad bene, & beatè uiuendum habeant quoddam commune uinculum, & quasi cognationem inter se, nulla est tamen quæ æque uniuersas colligat, & coniungat, atque iustitia: hæc prudentem ciuem iubet de patria esse solicitum, &

de Repub. noctes & dies cogitare: hæc forti uiro imperat ne in acie à signis discedat, ne perturbet ordinem, ne scutũ abiiciat, hæc metum incutit modesto adolescenti, ut pudoris, & uerecundiæ meminerit; est enim una quædam in animis hominum non lata, sed nata lex, iubens honesta, prohibens contraria, hæc partes cuiq; tribuit, officia distinguit, describit munera, mater æqui, & boni: cuius commoda nemo intelligit melius, quàm qui, Iustitiæ expertus incommoda: multum auri, argenti multum, plurimum melitensis, stragulæq; uestis apud Lucenses esse dicitur, ingentes omnino sunt diuitiæ terra, mariq; partæ, eas uobis Dii fortunent, si iniustitiæ uitium inuaserit ciuitatem, quid sunt pecuniæ? nisi magnum malum; quid domus? quid prædia? nisi impedimentum; quid uxor? quid liberi? nisi lachrymæ; & mæror: quod non eo dico P.C. quòd metuam, hoc consilio, hoc Senatu, iis præsidiis teterrimæ huic pesti esse aditum in ciuitatem, sed ut audiat populus Lucensis, audiant peregrini, quæ gratia uobis habenda est, per quos omnib. frui licet tanto, ac tam excellenti bono: nanq; id est Iustitiæ proprium, non tam sibi quàm aliis prodesse; atque ut iniustus est, qui dolo malo in alterius perniciem ingenii aciem intendit, ut sibi sit emolumento, sic uir iustus non habet rationem priuati, commodi, sed recto animi sensu fertur, ut nemini noceat, et bonis prosit quàm plurimis: quid hi Tribuni plebis? quid populi Signifer qui d Prætor? quid Iudices num suas res agunt? uel potius ciuium? Senatores patres sunt patriæ, Iudices custodes legum, Magistratus conseruatores fortunarum uestrarum: ea uis est huius uirtutis, ut non modo animos afficiat ut cæteræ, sed erumpat, & se ipsam prodat accensam, atque inflammatam

desiderio communis boni, qua una ratione longissimè ab sumus, à natura ferarum, quæ uel priuatam utilitatem, uel uoluptatem sequuntur: at nos iustitiæ ut nos ipsos contenimus, & incredibili charitate complectimur omne hominum genus, neq; rei ulla est, qua ad similitudinem Dei propius accedamus: etenim ille optimus est, quòd leuibus aliquando uentis, aliquando uehementioribus, sæpe frigore, & calore, nonnunquam pluuiis, & tempestatibus consulit uitæ animantium, & spatium hoc humidum, & caliginosum, ita temperat, atque illustrat, ut lucem, qua omnes fruimur, & spiritum, quem omnes ducimus, suauissimè hauriamus, qua cogitatione uerissimè admonemur, ut Deum sequamur ducem, & uel optimis institutis, uel legibus seuerioribus, non nunquam disciplinis, & artibus liberalibus, sæpe cohortatione, consilio què fideli iuuemus hominum cætus; ut uitæ cursum, per se difficilem, & laboriosum melius tenere possint: & quoniam bonus ille tam multa largè, ac liberaliter in dies ad usum hominum creat, & conuertit, curandum est, ut amemus nos inter nos, & ueluti Dii quidam aliis prodesse uelimus; & cùm gratuitò omnia accepimus, gratuitò largiamur: nam quæ hæc est iniustitia? ut qui nudus nascendo in lucem prodieris, tam multa occupes solus? an uerò non occupas? unde igitur in possessionem tantarum rerum uenisti? amplum patrimonium relictum est? credo: quod uerò patrimonium? si natura omnia sunt communia: hæreditas aliqua obuenit? non potest dici: emit pater? de quo tandem? fac esse de auo meo; quis me non dum nato mihi potuit præscribere? cum iura omnia gentium, & ciuiles etiam leges iis caueant, qui non dum sunt nati, ut cum in communem

hominum societatem uenerint, nihil eis non sit integrum: si me iam nato uendidit pater meus, fecit iniuriam; quod mihi dare non potuit, uoluit adimere? sibi fortasse, non mihi praescripsit, dare non potuit? non ademit: sed quid ego tam multis? quasi uerò quiuis non intelligat, nullam sanctam societatem cum iis esse, qui ita se ipsos amant, ut naturae ius uiolent; quo iure non nobis nati sumus, non patriae, non parentibus solum, sed toti hominum generi; quod ita est unum, atque coniunctum, ut si usu ueniat, pro uilissimo quoque subleuando magnis miseriis non dubitabit iustus mortem oppetere: sed haec maiora sunt, quàm hoc loco quaeramus miseris, perditis'que temporibus, quibus mirum uideri debet, si aut ueteri occupatione, aut uictoria, aut lege, & pactione omnibus rebus compositis, & adiudicatis constans, & perpetua uoluntas suum cuique tribuat, nequis sibi plus aequo appetat, nequis afferat iniuriam, nequis alteri afferri sinat: sit sabinus Sabinorum, ager, sit romanus Romanorum, sit lucensis Lucensium; temeraria dominatrix animi cupiditas nullis terminis, & cancellis contineri potest inimica iustitiae: haec iura diuina, & humana saepe peruertit, tenuioribus admouet stimulos, potentioribus ministrat faces, & fallit opinione uirtutis; quis tam terrae filius est, qui nolit in caelum tolli? quis tam beatus Rex qui non cupiat aliquando propagare fines imperii? haec turbas facit, haec discordias alit, haec seditiones excitat in Republica, haec saepe fratres iussit armis decernere, haec seruos in dominos armauit, haec animauit saepe in Senatum furentem plebeculam: cui malo remedium nullum satis idoneum inueniri poterat, nisi Iustitia occurrisset, quae compositis ali-

quando rebus, æternam nobis pacem, & tranquillitatem allatura uidebatur, si per nos licuisset: sunt leges, sunt senatus consulta, sunt plebiscita, edicta, decreta, iudicia: hæc sunt arma communia ciuium: est aliquis de possessione deiectus? bono sit animo: est prætor, qui in possessionem restituat: est iniuriis, est lapidibus, est ferro appetitus? sunt leges uindices, sunt pœnæ constitutæ, est iudex quasi libripens, qui uel damnum damno exæquat, uel emolumento resarcit, uel malum malo ulciscitur, & condemnatione compensat: ferarum est uim ui repellere, & iniuria propulsare iniuriam, nam si id est hominum, quid est ferarum? in bene institutis ciuitatibus turpius est inferre plagam, quàm accipere, sicuti quàm accipere honestius beneficium dare: monstri simile est uultu, & effigie hominem præseferre, & animo feræ crudelitatem: quæ (malum) res homines in istam insaniam adegit? nequis iurget, nequis sæuiat, nequis conserat manum, est effigies quasi iuris, est uis legum iudex non muta, est quasi uocem intendens iustitia, per quam si ita omnia transigi possunt, ut pax sit animis, nullæ iræ, nulla odia, nullæ sint inimicitiæ ciuium: est uirtus ista nobis colenda, quæ non modo gratiam reconciliat, sed ciues ciuibus, socios sociis, urbes urbibus iuris, legumq́; societate deuincit: hæc emolumenta, eadem honores, eadem magistratus distribuet pro dignitate personarum: ciuitatis unum est corpus, membra plura: quid est? multa sunt membra corporis, itidem ciuitatis: alia honestamus purpura, alia nuda esse patimur, neque tamen membris ullis, quæ nobis charissima sunt facimus iniuriam: quid pedes, qui totum corpus sustinent, quàm

sunt necessarii? neque tamen queruntur, primas capiti deferri: diuersa sunt ingenia ciuium, diuersa munera, diuersi, & alii aliis præstantiores labores, & propterea non sunt eædem omnium dignitates: iniustus est Aiax, ut Græco exemplo utar, licet à classe ignes abegerit, licet cum Hectore fortiter manum, & ferrum contulerit, si de Achillis cum Vlysse armis contendat, cuius consilio bellum gestum est ipsum decennium, qui in cohortandis ducibus oratoris officium præstitit, in pugna militis. grauiores sunt labores fabri tignarii, quàm architecti: quid est quòd architecto stipendia perhonorifica decernuntur, fabro pauci teruncii? uitam agit miles durissimè sub pellibus, mollius fortasse imperator in tabernaculo, neque tamen propterea præstat miles imperatori: nullam expeditiorem habent uiam rerum nouarum studiosi ad seditionem excitandam, quàm quæ confundit distributionem iustitiæ: multæ sunt leges, multa instituta, quibus facilè obtrectet imperitus; boni ciuis est, putare sanctissimum esse ius ciuile, firmissimas esse leges quæ à maioribus latæ sunt, nihil in mentem imperiti cadere posse, quod non uiderint sapientes, contulerint, examinarint: neque uerò est res altera, quæ clariores fecerit Locros, quàm illud institutum, ut si quis nouam legem proponeret, cogeretur prius collum in laqueum inserere, deinde dicere pro lege, si lex placuisset, cum esset lata, relaxabatur restis, sin minus laqueo frangebatur gula: uidebitur alicui genus hoc instituti acre, atque acerbum, sed illis duobus monstris immanissimis imperitiæ, & arrogantiæ quibus iura diuina et humana peruertuntur hac seueritate occurrebant: uix credibile est, quæ sit te-

meritas imperitorum, quanta superbia uulgi: quis Magios, quis Blosios, quis Inbellios nesciat flabella illa romanæ seditionis? quis ignoret, quæ mala rerum nouandarum causa ob iniustitiam, & audaciam semper secuta sint? græcis, & latinis historiis testata sunt omnia, nemo esse qui uiuat legendo non sit defessus: recordamini per Deos P. C. cum superioribus annis in Senatum uestrum imperiti quidam, & audacissimi homines erecto uultu, supercilio illo, ardentibus oculis ferebantur, scelere, & furore inflammati, quòd omnibus rebus non modo interesse, sed etiam præesse uolebant, quo tempore, quæ res a uobis gestæ sunt pro salute patriæ, nisi iustis de causis fuissent gestæ, nunquam profectò illæ testimonio orbis terrarum, & iudicio magnorum Regum, & Imperatorum fuissent comprobatæ: quæ uerò satis iustæ causæ fuerunt? nisi ut retunderetis audaciam imperitorum, qui hanc uirtutis partem confundebant, ne haberetur ratio dignitatis personarum; quæ confusio tantum abest à iustitia, ut iustitiæ nihil magis possit esse contrarium; per paucorum igitur hominum est leges ferre, non multorum emendare; infinita sunt, quæ legum latores comprehendere non potuerunt, infinita, quæ cum temporibus mutantur: de iis si aget mediocriter eruditus, & qui non calleat usum rerum, hydræ, (ut in prouerbio est) capita abscinduntur: non sunt illa credenda ostentatoribus doctrinæ, non uulgi opinione corrigenda, lectissimorum hominum prudentia, & sagacitate opus est, quæ æquitas appellatur, cuius uis, quoniam natura cietur ipsa, æterna, & immobilis est apud omnes gentes: quod enim à natura est, eandem ubique semper habet uim, ut ignis qui apud nos, itidem & apud Persas urit,

quàm

*quam ob rem, quæ legum fuit inuentrix, eadem potest es-
se moderatrix una æquitas, pro qua sæpe prudentes, &
eloquentes homines contra ius scriptum dixerunt, ea quo
niam detractis animi uitiis est inuenienda, boni quidam
uiri quærendi sunt, quales apud ueteres Solon, Lycurgus,
Numa fuisse dicuntur; quales apud patres uestros ii, qui
ostracismum, quem appellant Athenienses, aptissimum
uiderunt ad sustinendam Rempublicam popularem; illi
seditionem, illi molliciem, illi aleam excluserunt, oble-
ctamenta amentium, & ociosorum; illi incæsta, stupra
adulteria coercuerunt magnis pœnis constitutis; iidem pro
uiderunt ne cædes in ciuitate fierent, ne agri, ne saltus la
trociniis infestarentur: horum sanctissima sunt instituta;
Deum piè, castè, augustèque colendum esse, amandam com
munem hominum societatem, finitimis honestissimè cu-
piendum, exteris bene precandum, pro patria morien-
dum, parentes alendos esse, uxorem diligendam, liberos
bene, & pudicè educandos, cognationes, affinitates, ne-
cessitudines, clientelas habendas in loco rerum charissi-
marum, defunctos non esse iniuria afficiendos, non dimo
uenda sepulchra, testamenta non uiolanda, suæ rei ita ius
esse debere, uti quisque legarit, supplicum misereri opor
tere, tueri bonos, & innocentes, bene merentibus gra-
tiam referri conuenire, animaduerti in malos, & nocen
tes, promissa, pacta, conuenta seruanda esse, fidei sum-
mam rationem habendam, suis quenque contentum rebus
esse debere, uirtute animos ita conformandos, ut nequis
precio, nequis metu, nequis gratia à bono, & æquo dedu
catur: si iustitia loqui possit, quid aliud roget? aut iubeat?
antiquissima hæc est disciplina, pleni sunt omnes monito*

rum libri, plena exemplorum uetustas: una uox est Sapientum, una Regum, una Imperatorum, Principum'q; orbis terrarum: firmissimum esse statum ciuitatis, cuius Iustitia est fundamentum.

AONII PALEARII VERVLANI ORATIO DE FORTITDDINE AD PATRES CONSCRIPTOS REIPVB. LVCENSIS.

I quid ocii mihi esset P. C. libenter id ego pro mea in uos omnes, & Rempublicam uestram obseruantia ponerem in laudandis fortissimis uiris Tribunis plebis, quorum causa pulcherrimè hic nobis illuxit dies, qui cum sua uirtute, tum splendore isto tribunitio dignissimi sunt, ut amplissimis laudib. commendentur memoriæ hominum sempiternæ; sed mihi ut cætera adessent, quæ longissimè absunt, temporis quidem certè non est satis; sunt occupationes meæ maiores, quàm uulgus hominum putat: nullum mihi tempus liberum a labore est, nullum uacuum, à munere publico, erudita nobis, quod uobis gratulor, est iuuentus, dignissima est, quoniam uos ita uoluistis, ut in eam erudiendam, conferam omnes curas, & cogitationes meas, auidissima liberalium artium expectat quotidie, quid à nobis afferatur, non ex cella nostra egentissima omnium rerum, sed è penu locupletissimo oratorum, & philosophorum, cui ego ut satisfaciam non sunt mihi

totæ noctes dormiendæ, cum multum etiam uigilanti non desint obtrectatores suffusi maleuolentia, criminosi, plenissimi omnium ineptiarum; à quibus ego non metuo, qui uos habeo defensores, testem florem iuuenutis, iudicem populum Lucensem: quæ P. C. non à me dicuntur ostentationis alicuius gratia, cuius ego sum planè hostis, sed ut uos excusationem meam accipiatis, si breuissimo hoc spatio, quod mihi assignatum est ad dicendum, res tantas, quantæ sunt Tribunorum uestrorum oratione prosequi non possũ; præsertim cum sint illæ obuolutæ antiquitate, & mutatæ sæpe cum temporibus ipsis: quid? egò ne Tribunos firmamentum Reipublicæ, præsidium, arcem libertatis uestræ tanta hominum frequentia, conuentu hoc ornatissimo præteribo? non faciam: quid ergo est? meminisse debetis P. C. quid in hoc loco præsente Senatu, Populóque Lucensi superiore anno receperim, promissi memor hodie bona cum uenia uestra de Fortitudine dicam; eius uirtutis isti auctores, & magistri quidam sunt Tribuni: quid enim putatis fuisse consilium maiorum uestrorum, cùm in tribus diuiso populo uexilla ista crexerunt? quæ ex edicto moto loco quisque ciuis sequerentur; nisi ut domi haberetis fortissimos duces, qui cum usu uenisset collatis signis pro communi bono pugnare, & uobiscum unà pro libertate patriæ mori possint: quotiescunque de hac uirtutis parte uerbum faciam, toties mihi in mentem ueniet Tribunorum uestrorum. nam & altera uirtutis huius pars est P. C. quæ ad liberos uestros maximè attinet, in qua studium diligenter est adhibendum, quod sapientissimi uiri, qui Respub. instituerunt, putarunt in hoc posita esse omnia, si iuuentus esset patientissima laborum: nulla

enim capitalior pestis est liberis ciuitatibus, nulla maior contagio, nihil tam exitiosum, quàm libido uoluptatis, ad quam quoniam omnium hominum ingenia sunt propensa, à pueris est enitendum, ut eam ueluti monstrum immane, & multo fœdissimum aut fugiamus, aut fortiter assuescamus uincere: est Fortitudo uirtus animi egregii, atque excellentis, quæ nisi quod honestum sit, nihil rectum putat; ea ueluti singulare munus à diis immortalibus hominum generi est data; ob id Græci qui multa significantius dicunt, quàm Latini à uiro fortitudinem appellari uoluerunt, quòd huius uirtutis, qui ubi primum sapere cæpit non est studiosus, uultu, & effigie fortasse aliquando uirili erit, animo certè nunquam nisi molli, & effæminato: ob id ipsum Hercules qui uel Ioue natus est, ut portæ ferunt, uel si plures dicti sunt hoc nomine, fortissimus aliquis, ad quem unum non ab uno res gestæ referuntur, cum infans adhuc esset, utraque manu comprehensos angues elisisse dicitur, hoc est primo quoque tempore egregiè superasse fallacem istam animi dominatricem uoluptatem: Cretenses pueri, dum Respublica Cretensium stetit, duri, ac laboriosi, cænantes nunquam cubare ui si sunt: Lacædemonis adalescentes, ubi multis uerberibus accepti esurire didicissent, nihil in cæna præter panem adhibebant, ubi siti propè essent enecti, nihil præter aquam, quam ex Eurotæ altera ripa natando in humeros cado imposito transportassent: Romani ueteres inediæ, sitis, uigiliæ, algoris, æstus patientissimi in castris per laborem usu militiam discebant, & si magnis itineribus erat eundum, præter arma, quæ neque noctu, neque interdiu deponere licebat, ferre molita cibaria in mensem, ferre utrem cum

aqua consuerant, non minus ad pugnandum parati, quàm si essent expeditissimi: qui sensus fuit P. C. tantarum gentium, & nationum? quid hæc instituta uolebant? Certum leges Minos sanxerat iustissimus omnium Rex: Lacedæmoniorum Lycurgus optimus, & sapientissimus: Romanorum Dii quidam potius, quàm homines appellandi, autores summi imperii, & domini orbis terrarum: horum consilia non sunt contemnenda; intelligebant isti fortitudinem uirtutem esse diuinam, & sanè cælestem, ad quam unus esset aditus iuuentuti, si laboribus esset exercitata, Rempub. diu stare non posse, in qua sit ociosa, & delicata iuuentus: & nos canere & saltare iubemus adolescentes, bibere permittimus meracius, capere ientaculum, prandere, meridiari, cænare: sunt ista obsequia parentum si parentum, obsequia neruos uirtutis elidunt, non sunt ferendi patres, qui obsequiosè filios alunt, excludendi sunt è ciuitate, qui educant luxuriosè; ab iis sic eductis, & educatis prodita sæpe patria est, ab iis sæpissime coniurationes factæ, ab iis semper sunt excitatæ tyrannides: nam ubi uenere, gula, & talo patrimonium absumptum est, & familiares opes defecerunt, necesse est audacem iuuentutem, quæ neque famem, neque sitim, neque frigus ferre potest, incendi prauis cupiditatibus: laudanda in primis igitur fortitudo est, ob tolerantiam egregiam rerum difficilium, quæ neque egestatem, neque exilium, neque mortem timet, nihil denique, præter turpitudinem. M. Curius homo non locuples ad focum rapas coquebat in cænam, ad quem cum legati Samnitum magno cum auri pondere uenissent, ut eo munere gratiam suis conciliarent, is & donum repudiasse, & dixisse fertur, auro non egent quibus

hæc cæna est satis. P. Rutilius exemplum fortitudinis, cum à Syllanis in exilium missus esset, & Sylla qui in libera ciuitate regnum iam obtinebat, quibusdam, in quibus erat Rutilius, redeundi potestatem fecisset, in exilio esse maluit, quàm tyranni uultum aspicere: L. Aemilius fortissimus consul cum in clade Cannensi expers culpæ, & cruore oppletus in saxo moribundus sederet, & Cn. Lentulum tribunum militum equo præteruectum intueretur, num lamentabili uoce, & tremula obligari uulnus, aut in equum tolli se precatus est? immo uerò cum eum uellet protegere tribunus, reclamauit, abi Lentule, quid tempus teris? sine me bene mori, ubi collega meus non passus est honestè uiuere: quibus profectò intelligere licet: non egestate, non exilio, non morte deterreri uiros fortes, & mori malle, quàm de dignitatis gradu dimoueri: quid? inquiet aliquis non omnes ad uirtutem istam apti sunt: id est dicere homines non esse homines: fatemur natura inesse in omnibus molle, demissum, humile, quiddam denique humanum, sed illud quoque dicimus, inesse rationem, ut diuinum aliquod, ueluti corporis præfectum, & administrum consiliorum, cui parere debet animi pars illa mollis, & eneruata ueluti sapientissimo imperatori miles imperitus: quis nostrum est, qui si uirum cui pes condoleat, aut dens, ingemere, eiulare, & flere uideat, risum tenere possit? quis ubi audiuerit ignauos milites, simul ac uiderunt, hostem clamasse, abiecto scuto fugisse, qui ira non excandescat? id certè non fieret, nisi in omnibus esset æquè sensus quidam interior, qui contestatur, quod abiectè, quod timidè, quod muliebriter factum sit, turpis-

simum esse: qui uerò turpissimum est? nisi æquè ad omnes spectet fortitudo, quæ appententissima est honestatis, quam ignorant animantia quæ ratione carent; hinc belluæ quædam, quæ certant acrius, & insultant liberius in omnes, non fortes dicuntur, sed immanes, ac feræ: insani cum periculum adeunt, ridentur potius, quàm laudantur; qui temerè aliquid aggrediuntur, audaces appellari consueuerunt; uirtus enim à recta animi ratione proficiscitur; quamobrem uir fortis, mentis constantia pulcherrimè fert secundam, & aduersam fortunam, quicquid contingat, modo uacet culpa, neque dolet, ut cæteri, neque lætatur: ò rem incredibilem P. C. tantam'ne esse uim huius uirtutis? ut eo homines impertiat, quod est præpotentis Dei: quid tam mirabile? quàm unam mentem omnia quæ sunt, quæ fuerunt, quæ futura sunt uidere, intueri, intelligere ut præsentia, neque tamen lætitia affici unquam, neque capere dolorem; nam siue salubritas sit, siue pestilentia, siue sterilitas agrorum, siue fertilitas, siue eluuiones, siue exustiones terrarum, Deus nihil commouetur, nihil afficitur; in quem si lætitia, & dolor cadere posset, non esset beatus, non liber, non syncerus, non simplex: & uir fortis mente firma, ac stabili, & paupertatis morsus, & stimulos doloris, & fortunæ fulmina contemnit; non minis, non tormentis mouetur, cui uultus est semper idem, eadem semper oratio, idem semper animus; quòd in re angusta, in suppliciis, in morte inueniat uitam beatam: si ægrotabit feret patienter, si secabitur, si uretur, non emittet uocem uiro indignam. amicus meus fortissimus uir, quem uos omnes

probè nostis, quotannis ex pedibus laborat, hunc ego cum podagræ doloribus ardet, conuenio semper, liquet mihi dejerare, nunquam me illum non modo audisse clamantem, sed ne lamentantem quidem: quid illud fuit? cum superioribus mensibus nobilissimus puer, parentibus dulcis, & optatus ex altissima fenestra cecidisset in impluuium, apposita erat secunda mensa, discumbebat pater, uidit cadentem filium, & una propè expirantem; testes sunt magno numero familiares, qui adhuc obstupescunt, non modo uocem turpem non emisit uir fortissimus, sed neque mutauit uultum: sed quoniam mors extremum est rerum omnium, putant quidam ea deterreri uiros fortes; id est falsum; uidistis uos aliquando ciuem uestrum, nolo nominare, ne dum de fortitudine dico, faciam dolorem, is cum ad mortem mitteretur, hac uirtute præditus, ibat fronte, ac uultu bellissimis, quasi é carcere euolasset: ponè uxor erat lectissima fæmina, & grauissima, ea dolore credo oppressa, neque uocem, neque oculos tollebat, liberi conclamantes sequabantur, tum ille limis oculis intuens, tacete inquit, quid hoc clamaris est? quibus nec pater, nec mater flet, infirma ætate adhuc estis; auferte istam molliciem, quid si à me millies non audissetis pueri? mortem non esse malum, nihil esse timendum præter turpitudinem. uidetis P. C. quæ semina uirtutis huius sint in animis ciuium uestrorum? qui si diligentissimè colantur, quid obsecro, quid est futurum? habent enim animi ortum, & originem cælestem, unde insita est uiris fortibus despicientia quædam rerum humanarum; hinc Anaxagoras, qui mens à ueteribus est appellatus, cum patrimonium amplum, & copiosum accepisset, quod neque augeret, ne

que

que conseruaret, accusabatur à suis, à quibus cum aliquan do premeretur, quòd non modo agelli auiti, & paternæ domus, sed & patriæ curam abiecisset, ille manus ad cælum tollens, bem inquit patria, bem domicilium, bem fun de noster, quàm tui desiderio ardeo: quem secuti nobilissimi philosophi tantum profecerunt, ut compererint, & docuerint Deos esse nos; quòd non id sumus, quod forma ista declarat, sed mens cuiusque, id est quisque, non ea forma, quæ digito demonstrari potest; ea re Anaxarchus cum in crudelissimi, & inimici Regis manus incidisset iussisset'que eum Rex ferreis malleis contundi; tunde inquit, tunde Rex Anaxarchi utrem, nam Anaxarchum non potes tundere: quamobrem excellenti animo homines despicientes res humanas à negociis publicis remoti contulerunt se ad cogitationem, contemplationem'que rerum æternarum; qui quoniam tranquillitati se iure, & labores publicos fugere uisi sunt, non plena manu laudantur; etenim non satis est scriptis agere, & concertatione uerborum adiumento esse hominibus, sed re fortiter gesta, corpus, & animum conferre debemus ad communem hominum utilitatem. quid? cùm Romæ fortissimi uiri Tribuni plebis senatusconsultis intercedebant, cùm stipati populo omnium gentium uictore legem ferebant, cum consulem, cùm dictatorem prebendi iubebant, quibus parere omnes, assurgere, & loco cedere necesse erat, non præbebant speciem roboris, & magnitudinis animorum? præsertim cum in foro erecta staret plebs Romana, quam ferocem faciebat belli gloria, & Tribuni sacrosancti iurarent, se millies morituros potius, quàm paterentur dedecus aliquod admissum iri: quid magni Imperatores cum

fortiter bellum gerunt, quos labores corporis, quas animi angustias subeunt? ut exploratores maturè in omnes partes dimittant, ut quò intendunt cum impedimentis, cum exercitu incolumi perueniant, ut locum pugnæ aptum capiant, ut deligant idoneum castris, ut commeatu hostes intercludant, ipsi abundent, ut calones, & lixas hostium lignari, aquari, pabulari prohibeant, ut quid melius statuant, an hostibus occurrendum sit, an in finibus pugnandum, an extra fines; si acies instruenda est, uel legionibus in longitudinem explicatis, uel quadrata forma, ut uideant ne pedes, ne eques perturbet ordinem; suo loco manipulares, suo centuriones, suo tribuni sint militum, denique nequid timide, nequid temerè geratur: est enim hæc uirtus media inter timorem, & audaciam; non decet terreri uirum fortem, sed neq; decet efferri temeritate; audaces sine consilio præcipites aguntur, & ante signum datum uolunt concurrere, antea adire pericula, quam sit necesse, cùm difficili loco res est, tum uerò perturbantur, tum turpissimè trepidant; sicuti qui natura timidi sunt, ignaui, imbelles uel leuissimis rebus mouentur, inanissima quæque circunspiciunt, uecordes semper, ac desperati: contrà uir fortis cogitat quæ possunt accidere, ne in ipso negocio cogatur consilium capere, lenis primum tractu, cursu'que temperato incedit, ueluti sedatus amnis, ubi aut uincendum est, aut moriendum incitatissimus fertur; non quòd magnis laboribus non sudet, non quòd plagarum dolorem non sentiat, nam id hominis non est, sed lapidis, aut trunci, sed quòd omnibus rebus præferat honestatem; quæ quoniam in patria ueluti in parente sustinenda, & conseruanda maximè posita est, quæ

armis oppugnari, & defendi potest, permagni æstimari debet ab omnibus ciuibus omnium ordinum, omnium ætatum militaris peritia, & usus armorum, si cum hac uirtute coniungantur; nam & si consilio geritur Respublica, indiget tamen sæpe præsidio armorum; si leges, si plebiscita ferenda sunt inuitis etiam malis, si seditio ab improbis excitata ubi oratione sedari non potest, armis reprimenda est, quanti erit habere cohortes bene animatas, uelut portum, arcem, aram, præsidium bonorum: Dii faciant, ut pace totius Italiæ ubique parta, omnia uobis læta, & tranquilla sint; si tamen uel auaritia hominum, uel iniuria in hanc Hetruriæ partem belli periculum, & terror ingruat, quanti erit habere milites admirabili uirtute, summo studio, optimoque in Rempublicam sensu? qui muros, domicilia, focos populi Lucensis, templa, sedes, sepulchra maiorum uestrorum, cognatos, propinquos, coniuges, liberosque uestros defendant; quanti erit habere fortissimos uiros? qui Reipublicæ boni, ac salutares cum signis istis, quæ mota loco omnes ciues sequi debent pulcherrime prodeant in hostes; ut uictis, fugatis, fusisque omnibus, qui lucem hanc ciuitatis ferre non poterunt, præclara, atque egregia sit opera Tribunorum uestrorum.

BONIF. VALBARRII VERULANO

ORATIO
DE TEMERANTIA.
AD PATRES CONSCRIPTOS REIPVB. LVCENSIS.

NIM aduerti P. C. omnes gentes, & nationes, quæ uel in suos, uel in alienos imperium tenuerunt, uirtute aliqua plurimum præstitisse, qua ueluti gubernaculo uterentur ad temperandas, moderandas'que ciuitates, etenim cum res humanæ sua natura sint mobiles, incertæ, ac fluxæ, uel comprehendi non posiunt, uel comprehensæ citò elabuntur, nisi in aliquo hæreant, quod firmum, ac ualidum non fallat opinionem: uirtutis autem natura, cum stabilis sit, fixa, & constans; aptissima semper fuit ad ea sustinenda, quæ per se leuissimis motibus mouentur: quamobrem Asiriorum, Medorum, & Persarum antiquissima regna, & romana Respublica, Græcorum'que liberæ ciuitates tum maxime floruerunt, cùm iis industria uirtutem, uirtus gloriam, gloria imperium comparauit; quòd bene, & legitimè partum una uirtus propagare potest in sempiternas seculorum ætates; quæ ea est? credo P. C. si omnia uobis proponantur, quæ opinione hominum sunt amplissima, pluris uos facturos uirtutem, quæ perpetuò ditionem uestram, & libertatem tueri posiit. quæ ea est? num longissimè petenda? num aliena, & peregrina? minime: domestica uirtus uestra est, quæ continenter habitat

in tectis, & domicilijs populi Lucensis Temperantia, moderatio, continentia, modestia; his enim ferè nominibus à latinis una uirtus est appellata custos Regum, conseruatrix populorum, regina Rerumpublicarum; de qua cum hodie, mihi sit dicendum obsecro uos, ut me bona cum uenia audiatis; agitur enim de uirtute omnium maxima, quæ & homines, & Respublicas retinet, & confirmat cum dignitate; nam quòd homines sæpe non sunt homines, & Respublicæ non Respublicæ, fit ab huius inimica intemperantia: quòd si defectio à tota mente, & ratione, dissolutióque rerum communem utilitatem continentium, tam turpes sunt, ut nullæ res sint turpiores, magnopere profectò contendere debemus, ut quæ longissimè hoc monstrum arcet, ac fugat temperantiam amplectamur, quæ uelut uiaticum senectutis, & præsidium omnium ætatum, comes, sociáque omnium temporum, & locorum à pueritia concilianda est: quemadmodum enim qui lapidem iecerit, & si mittendi potestatem habuerit, non habet tamen postea retinendi, ita quisque ubi hanc uirtutem missam fecerit, nunquam assequetur, ut eadem possit ueluti postliminio redire: quam ob rem pro amore ego meo in Rempublicam Lucensem uos oro, atque obtestor adolescentes, qui me iam quadriennium secuti, aut in eloquentiæ campis uagamini, aut retulistis uos ad seueriorem uitæ ducem, & magistram philosophiam, ut si ullam mihi unquam operam dedistis, hodie plurimam detis ad audiendum: nam etsi breuissimo hoc spatio, quod mihi semihora est circunscriptum, ea maximè oratione prosequutus sit in animo, quæ ab ijs maximè expectantur, qui sedent ad gubernacula ciuitatis, cum tamen peropportunè cadat, ut & uobis ali-

quae ex parte qui tanto concursu, libentissimis animis adestis possim satisfacere, non deponam memoria desiderium uestrum adolescentes. Temperantia uirtus est animi moderatrix, & actionum in omni uita; ea in duas partes distribuitur, quarum altera ad priuatam rem spectat, altera ad communem, ambae tamen iisdem institutis, ac praeceptis continentur; neque enim aliud est, quo bonus rex, & bonus est ciuis, quamuis hic ciuitatem regat, ille familiam, uterque modum, & ueluti artem adhibet, & obseruat quae sunt tradita à prudentibus uiris, quod si fieri potuisset, ut in singulis hominibus omnes uirtutes essent, nihil opus fuisset monitis sapientum, & constitutione Rerum publicarum: cum mortales procliues sint ad eas partes, quae sunt extremae, necesse fuit iis commostrari uiam, qua medium quiddam tenere possent, quam si recusarent inire, possent etiam cogi: incredibile est, qui motus animorum in uisceribus haereant, qui à tranquilla, & beata uita abducunt; quis mare uentorum ui agitatum, & perturbatum uidit, & putet aliquem sic auaritia ferri, ut maxima hyeme nauiget? quis cum uxore optima, & dulcissimis liberis uiuit? & credat aliquem sit incendi cupiditate pecuniae, ut patriae amorem abiiciens deserat suos? & humanitatem prouinciae contemnens, libentius cum feris habitet, & barbaris nationibus? quid est? quòd cum omnibus animantibus sit à natura tributum, ut se, uitam, corpus'que tueantur, & infiniti sint locupletes, qui illiberaliter corpus curant, & in magnis opibus parcè ac duriter uitam agunt: quid est? quòd tùm in omnibus hominibus uis praepotens quaedam sit, quae Deorum im-

mortalium metum incutit, & tam multi semper fuerint, qui aras spoliarunt, fana diripuerunt: nihil tam integrum, nihil tam sanctum, nihil tam religiosum est, quod non uiolet auaritia: cui contraria est luxuries, & profusio paternorum bonorum: sinite hoc loco P. C. me ridere solicitudines, & inanissimas cogitationes parentum; Dii immortales quæ eorum sunt curæ? qui labores? ut liberis patrimonium sit amplum, & copiosum M. Brutus is qui de iure ciuili plures libros scripsit in Priuernati fundum reliquerat filio, in Albano uillam, in Tyburti rus peramænum, balneas etiam cum domo, & seruis, at hæres helluo, ac gurges omnia sic absumpserat, ut de tanto patrimonio ne iter quidem ad sepulchrum patrium sibi reliquisset: sed quid ego te Brute ex tanta antiquitate repeto? quasi uerò nobis magno numero non sint in omnibus prouinciis nepotes, qui aleatores, qui scurras alunt, qui domum habent refertam assentatoribus, qui curant diligenter, ut quemadmodum apud ueteres post cœnam personabant ædes laudibus uirorum illustrium, ita nunc ad multam noctem perstrepant aulæ obscœnis cantibus ociosorum: quid de ira dicam? quam poeta bonus, & sanctus insaniæ principium esse dixit; quos credendum est in animo cieri motus, cum in corpore tantas fieri mutationes uidemus? sunt oculi iratorum ardentes, sunt supercilia contracta, frons rugosa, capilli erecti, genæ pallidæ, & conspersæ maculis, ex buccis anhelitus creber, toto denique ex ore crudelitas emanat: mediocriterne putatis ab hoc monstro esse cauendum? Deus philosophorum Plato, quam moderationem adhibuit;

tis cùm seruo aliquando succensuisset, uapulares inquit, nisi essem iratus: adhuc cùm indignitatem, & molestiam seruuli ferre non posset, sororis filium Speusippum ad se uocans, obsecro inquit tu istum cædito, nam mihi irato non licet: timuit sibi Plato summa continentia, & cæteris uirtutibus præditus, quòd uideret homines immutari ab ira, & de ratione deiici, & nos homunculi tam multa quotidie dicimus, & facimus irati: quid de Circe illa dicam corruptrice animorum libidine? quæ cùm procreandi causa natura animantibus data esset, hanc unam ob causam erat retinenda, huius illecebra capti homines miseri, afflicti, erumnosi, quantas sibi, & suis, & alienis calamitates attulerunt? quas tragædias excitarunt? hac una sæpe sunt amicitiæ rescissæ, societates diremptæ, distractæ affinitates; hac una sunt sæpe conuenta, pacta, fædera soluta, fracta, uiolata periurio; hac una sunt familiæ deletæ, urbes exhaustæ, Respublicæ proditæ, regna euersa, collapsa imperia: quæ (malum) labes? quæ pestis? quæ intemperies homines agitat furiarum tedis ardentibus? filios esse ausos parentibus manus afferre? parentes liberorum sanguine manus fædare? fratres mucrone latus, & iugulum petere germanorum? nolite obsecro P. C. me hoc loco adulteria, stupra, incæsta, parricidia prosequi oratione; qui poetæ sunt? qui scriptores historiæ? qui horribile aliquid, atque atrox huiusmodi non memoriæ prodiderint? nulla in re magis peccant homines, nulla pecudibus sunt similiores: & ausus est Rex aliquis præmium proponere iis qui inuenissent nouam uoluptatem, dignior multo ut bestiis, quàm hominibus imperaret; quid mirum si tot iam sint commenta libidinis? feras, feras uicimus ob-

scænitate,

scanitate, & turpitudine; prætereo cæteros animi motus, qui sanè multi sunt, singulos nihil opus est enumerare, quòd omnium perturbationum, quæ reprimi, ac sedari possunt, una conciliatrix, & moderatrix est temperantia: quæ longo usu confirmatæ dimoueri non possunt, quod omnes regiones egressæ uelut hosti se tradiderunt, de his quidem nulla spes est, eæ improbantur potius à nobis, quàm pertractantur: etenim cum omnis uirtus mediocritas quædam sit, ii à nobis colligendi sunt motus, qui ad eam reuocari possunt; ubi nauem fregeris, nihil opus est gubernatore: quam ob rem pueritiæ, adolescentiæ, iuuentutis bene, & sapienter instituendæ sic habenda ratio est, quasi fæcundæ sementis, quam Respublica possit metere: uides tu adolescentem propensum ad luxuriam urbanam? contine eum; uides infici sorde, ac auaritia rusticana? ale splendidius in urbe; si audacior iuuenis est, deterre oratione, commone propositis periculis, doce legibus esse parendum; si est timidior, erige spe, excita gloria, incende æmulatione æqualium: breuissimo hoc tempore non possum omnia: si nescis uitia uitiis quasi ex altera parte respondent: horum necesse est ut tu sis moderator, & quasi temperator: quemadmodum in balneis domesticis, cum ex altera parte frigida sit, ex altera feruens, neutra commodè utimur, si qua neque feruens, neq; frigida sit, ea iucunda est, ea salubris; sic in concitatione animi mediocritas quædam tenenda, quæ est inter nimium, & parum, ut neque huc, neque illuc declinemus: dicet aliquis id fieri non potest: homo barbarus quidam superioribus mensibus spectante populo Lucensi à Curiæ peristylio per funem ad altissimam turrim religatum ex pe-

ditissimus incedebat, cum'que esset descensurus, omnes ne corrueret timebamus, is brachiis examinantibus ita se sustinebat, ut non modo præceps non ferretur, sed neque penderet, neque propenderet, cum que aliquando studiosè loco se deiecisset, pede altero se suspendens, tanquam paribus libratus ponderibus exurgebat mirandum in modum: ergo funambulus poterit corpore moderationem adhibere, & uir sapiens animo non poterit? quid igitur inflati inani gloria ferimur? quid colimus studia liberalium artium? quid appellamus usum patrem sapientiæ? si ad regendos animi motus nihil ingenium, nihil doctrina, nihil ualet exercitatio? quæ certè singula si per se multum ualent, & coniuncta plurimum, quis dubitet posse fieri? ut frenatis cupiditatibus homines modesti sint, continentes, & temperati: an uerò terræ bonitate, & rusticorum cultu arbores, & poma mitescent, & ponent asperitatem, & animal prouidum, & sagax, plenum consilii, & rationis, tot artibus, a tot sapientibus excultum si quid uitii habet, non queat deponere, ut fiat optimum? esto inquiet, talis uir sit unus, aut alter, sed ut Ciuitas tota uirtutem aliquam habere possit, non est concedendum: peragraui ego P. C. multas prouincias, & regiones, obseruaui uultum, & incessum hominum, corporis habitum, & uestium usum; illud certissimum comperi, ut sunt quædam publica studia, & instituta ciuitatis omnes omnia moderari: quid est? agnoscebam propè in singulis hominibus sensum uniuersæ nationis: quod nequis à me ambitiosius dici existimet, quis uestrum est, qui aspectu ipso, ad corporis motum, ad conformationem uultus Gallum ab Hispano, Senensem à Florentino, Ligurem à Lucensi non di-

gnoscat? quòd si uitium, & uirtus habitus quidam est, quem sibi quisque delegerit, facilè omnes intelligimus tam uitio, quàm uirtute imbui posse uniuersam ciuitatem, præsertim cùm ad hoc peragendum paucis quibusdam sit elaborandum, si quales sunt in Republica principes, tales sunt reliqui ciues; ecquid, hoc spectaculum tanto apparatu his ante Curiæ fores quotannis constituitur? in quo Decemuirum personæ, quasi imagines Deorum immortalium proponuntur; an non ut habeat populus Lucensis omnium uirtutum domesticum exemplum ad imitandum? qui præfecti sunt aliis regendis eos inprimis omni uitia carere oportet. nihil in his auaritia, nihil luxuria, nihil ira, nihil libido habeat loci, in quibus uelut in speculo uitam nostram intueri debemus: quid sibi uult iste ornatus? quid purpura ista? quid usque ad talos demissa toga, latus clauus? quid pallium? quid cætera insignia dignitatis? nisi cum in hos ora, oculósque conuerterint ciues, uideant eos augustiore forma esse, quàm humana: à quibus discant prudentiam, iustitiam, fortitudinem, temperantiam; quibus uirtutibus quantum à cæterorum animantium natura recedimus, tantum accedimus ad diuinam: quid? hac ipsa uirtute de qua hodie agimus, non'ne similitudinem quandam gerimus immortalis Dei? pura ille mens est, soluta, ac libera, segregata ab omni concretione; et uir temperatus mente integra, et uegeta in primis continens est, ut non modò re, sed cogitatione etiam absit à turpitudine: ille corpora prima inter se contraria, quæ elementa appellantur, sic temperat, ut ex iis omnia nascantur; hic extrema extremis conferens, et uitia uitiis exæquans reuocat omnia ad mediocritatem; Deus optimus

maximus ad cæli temperationem sedens contorquet incredibili celeritate uniuersam hanc mundi molem, in qua licet sint globi infixi, qui diuinis animati mentibus retro contrario motu uersantur, & eius uis sit infinita, nihil tamen uiolenter facit, nihil superbè, nihil potentia non ferenda; mouet ut finita uis, finit quenque suos cursus conficere, & seruare ordinem, & ut Dei bonitatem passus agnoscere singulis uires sufficit, curat'que ut omnes uniuerso cælo sint prosperi, & salutares: & uir temperatus, qui ad gubernacula ciuitatis sedet, licet sit potentissimus, non periculose contendit cum iis, qui in eadem sunt naui: si cæteris contra pandentibus uela Respublica non eum portum, quem ipse maximè probat, sed alium petit, non repugnat, non inhibet, quominus cursum tenere possit, obseruatione nimirum ista motuum cælestium: audite, audite P. C. hæc una ratio est, ut sempiternæ possint esse Respublicæ, qua scilicet cælum ipsum temperatis animis æternum est: starent nunc Athenæ, staret Sparta, floreret imperium populi Romani, si hanc moderationem tenuissent: etenim cum tam uaria sint ingenia hominum, tam diuersæ de omnibus rebus sententiæ, quantum periculi fore putatis? si nulla ratione habita rerum, temporum, & personarum dicantur sententiæ seuræ, & graues: quantum perniciei si temerè quædam gerantur: in omnibus rebus modestia est adhibenda: non sunt omnia liberè dicenda semper, non facienda omnia; & propterea dissimulare aliquando non est uitium, cedere etiam uirtus: ambitiosior est aliquis? est ferendus; superbus est seuerior? deliniendus est oratione; dictum est aliquid iniquius? non est ad omnia respondendum: multa toleranda facile, pa-

triæ charitas, & commune bonum: omnia sunt in Republica suauissimè tractanda, arte quæ leniat, non exasperet; sanet, non ulceret; moueat, non perturbet animos ciuium.

AONII PALEARII VERVLANI ORATIO DE FELICITATE.

AD PATRES CONSCRIPTOS REIPVB. LVCENSIS.

CCESSIT P.C. *quintus annus muneri meo, in quo dies hic mihi apud uos finem dicendi affert, idem'que iis absolutis, quæ restabant initium quiescendi; etenim cum de uirtutibus, quibus hominum mentes, animi'que componuntur dicere incœpissem, meminisse debetis, formam à me quandam fuisse propositam, & quasi effigiem adumbratam eius rei, quæ hodie in medium est proferenda; in qua illustranda libenter ego si possem adhiberem faces orationis, non tam ciuium uestrorum causa, qui optimis legibus, & moribus instituti sua sponte feruntur ad bene, & beate uiuendum, quam multarum gentium, & nationum, quarum summus est labor, incredibilis miseria, infinita calamitas, ut commemoratione rerum uestrarum posito ante oculos excellenti bono, excitarem desiderium prudenter, iustè, fortiter, & temperatè uiuendi, in quo tanta est uoluptas, ut ea sedati animi, ac delibuti sentiant propè nihil humanorum incommodorum; ne-*

hil humanorum incommodorum; nihil perturbentur inconstantia, & temeritate fortunæ, nihil cupiditatibus, nihil doloribus afficiantur: quæ si supra mortalitem nostram contingere uidentur, nolite obsecro memoria deponere, quod principio dicebam; esse philosophiam donum, et inuentum Deorum, cuius est proprium facere ex seruis Reges, ex miseris beatos, ex homunculis heroas diuinos, & cælestes: quamobrem cum singillatim de uirtutib. ageremus, antiquissimum nobis fuit, exemplar illud intueri æternum præpotentis Dei, quod in iis uirtutib. usq; adeò elucet, ut facilè intelligamus posse ita conformari animos, ut mira in nobis sit quies, solidum gaudium, & germana felicitas, de qua cum mihi hodie sit dicendum, obsecro uos, ut me uestra bona cum uenia audiatis. Duo sunt in nobis P. C. quorum alterum fragile, caducum, mortale commune est cum belluis, alterum cum Diis immortalib. firmum, stabile, æternum: horum naturam secuntur omnes humanæ uoluptates, & actiones, ut tales sint, quales ab his proficiscuntur: à corpore nihil est, quod non cadat sub sensum, quod non sit concretum, quod alterius ope non egeat: à mente sunt, quæ sensibus attingi non possunt cogitationes, & contemplationes, simplicesq; motus animi ui ipsius mentis excitati: quæ duo cum arctissimè coniuncta sint, quandiu uiuimus, necesse est multa sic perfici, ac prodire in medium, ut illa ipsa uel sua causa, uel aliena se habent: hinc nata est in nobis felicitas non ex corporis unius, non ex animi unius bonis: Non possum non mirari P. C. eos homines, qui sapientissimi sunt appellati, & habiti, tam liberè pronunciasse, omnia in sola uirtute esse posita: in re quidem illi aperta turpissimè lapsi sunt, quis non uideat nos esse homines? & propterea

animantia, & iccirco ali cibo ac potu, refici somno, & quiete, egere uestitu, ac tectis, in quib. calorem melius, & frigus aliquando feramus: quis uestrum est, qui liberos suos uelit esse sapientes, qui non multa putet esse pecunia? ad libros coemendos, ad pedagogum parandum, ad conducendũ doctorem: si ad percipiendas liberali dignas homine disciplinas peregrè sit proficiscendum, sine uiatico Græcus non uiset Aegyptum, non Germanus Italiam, non Italus exteras regiones: sed hæc omitto, illud dico: quis domi, forisque studia uirtutis colet diligenter? quis contemplabitur? quis melius id non faciat optimo corporis temperamento, quàm dissoluto, acuto melius ingenio, quàm hebeti? quæ cum ita certa sint, ut tam stolidus sit nemo, quin sentiat esse uerissima; & tam multi semper fuerint indagatores felicitatis, quam in contemplatione positam esse rectè intelligerent, quid est quod quidam, quos sicuti boues armenta, secuta est infinita hominum multitudo, se se & alios oleribus, & crassiore cibo pascere instituerunt? quod genus uitæ fecit homines minimè aptos ad meditandum, unde primum iuri naturali, et ciuili bono incredibiles tenebræ sunt offusæ, unde illa nata sunt monstra, ut alii cum feris libenter habitarent, alii in sordibus, & situ iacerent, alii sibi plagas infligerent, & afferrent crudeliter uulnera, quasi morbis affecti melius contemplarentur, & propterea corpus non esset curandum: horum simillimi fuerunt philosophi non ignobiles, quibus cùm pecunia ampla, & copiosa hæreditate obuenisset, ad scopulos declamantes multa argenti, multa auri talenta in mare coniecerunt; quasi liberalitas non esset uirtus, quasi miseri non essent subleuandi, quasi numus lege constitutus non esset consi-

lio prudentissimorum hominum ad usum necessarium communis uitæ: quos secuti sunt qui a regendis populis, à re publica, à priuata administranda, à procreandis liberis, à lectissimæ fœminæ societate abhorruerunt; quique parentes, cognatos, propinquos, amicos non bono esse nobis putarunt ad beatè uiuendum: inuenti sunt qui ab omnibus refugerent hominibus, cum tamen ipsi essent humana specie, & figura quanto illi nostri melius, qui duce magistra uitæ Philosophia, bonam ualetudinem, formam, ac robur, agri copiam, terræ ubertatem, pecuniæ usum, fidelitatem uxoris, liberorum, cognatorum, propinquorum affluentiam, hominum denique necessitudines, & societates bona esse intellexerunt: quid ergo est? dicam P. C. aliquid in nobis inest ex puris illis, æternisque mentibus, quod si studiosè colatur, omnia præclarè se habent, in quod unum omnium oculi sunt conijciendi, neque interea aliud quicquam est spectandum: quis non uideat quasi Phidiæ Mineruam illam in arce, sic in suo capite mentem pulcherrimè repositamque quasi dominam sedere, & reginam consiliorum; quæ oracula continenter fundit instinctu, afflatuque diuino, quam qui contemnit, Deum contemnit; cui qui repugnat, is oppugnat iura humana, & diuina; qua duce intelligimus melius omnino geri quæ ratione certa fiunt, quàm quæ temerè administrantur: Animantia quæ prudentia censentur magis sibi cauent, quàm quæ feruntur imprudentia, Respublicæ in quibus sunt sapientes, & usu rerum callidi ciues omnibus partibus commodius agunt, quàm quæ ab imperitis, & inquilinis reguntur: eadem est patrimonii ratio, hæreditas quæ scientissimis administratoribus utitur optimè conseruatur: Nihil

autem

autem omnium rerum melius est mente plena consilii ad omnia regenda: Nam & Solis, & Lunæ conuersiones, & signorum ortus, & obitus certum, ac perpetuum ordinem seruant, & tempestatum commutationes constanter fiunt, & dierum, noctium'que uicissitudines quasi ad clepsydram æquatæ quotannis proueniunt. quæ omnia certè sunt argumento præpotenti quadam mente mundum uniuersum regi: Quod si melius geruntur quæ ratione certa fiunt, quam quæ temerè administrantur, & ad omnia regenda mente plena consilii nihil est melius, quis dubitet ratione, & mentis consilio omnia esse administranda? quòd si diuina hæc pars accesserit ad rerum temperationem, quid officiet quominus bene, & beatè uiuamus? bona ualetudo ne? at ex ea in primis est tranquillitas, ne doloribus corporis abducamur à contemplando; an forma? quæ honestatem natura habet, & mirificos amores excitat sui; an robur? quo nititur fortitudo, si pro bonis arma sunt capienda, si sit pugnandum pro patria; an opulentia? qua aliis etiam prodesse possumus, & ad Deum proximè accedere, cuius diuitiæ sunt immensæ, & infinita liberalitas; an parentes, uxor, liberi, cognati, propinqui, amici? quos ut tueamur, & sustentemus, si ipsa loqui possit pietas, nos uehementer etiam, atque etiam rogat; qua igitur re opus est? dixi iam sæpe P. C. mente bona, ac firma, animo potenti, & exercitato ad omnia prudenter, iustè, fortiter, & temperatè gerenda. non satis est nosse quid sit prudentia, quid iustitia, quid fortitudo, quid temperantia; re ipsa experiri oportet. non dicto sed facto est opus: si uerbis fieri possent uiri boni, præclarè se res haberet: quæ sunt præcepta sapientium? quæ

I

conciones theologorum? nemo est, qui legendo, & audiendo iam non sit defessus, & tamen bonorum mira est paucitas: quid est? auarissimi etiam homines magnifice de liberalitate loquuntur, dissoluti crebrò de continentia, de re bellica nemo plura quàm ignauissimus quisque: exul Annibal olim cùm Carthagine expulsus Ephesum uenisset ad Anthiocum regem, in Phormionem quendam incidit, qui cùm castrensium tubarum cantum nunquam audiuisset, nunquam uidisset signa ferri, nunquam cum hostibus conferi manum, & tamen homo græcus ausus est apud magnum Regem, & summum Imperatorem disserere de omni re militari; quod si Phormioni fuit turpissimum, illud primum nobis est uidendum, ut ea de quibus dicimus cognostamus, deinde ne in uerborum inani uolutatione, sed in re ipsa perficienda positum putemus fructum excellentis uirtutis: non satis placet concentus, qui totus est ex falsis uoculis, nulla suauior est harmonia, quàm cum dictis facta respondent, hæc Dorica illa est, quæ in primis peritos decet; hoc Architæ est instrumentum, quòd à pueritia est adhibendum quod eo dico P. C. quòd sciam, ubique gentium studiosam iuuentutem dare operam philosophiæ, non ut uitam cum uirtute colat, sed ut de uirtute possit disserere, & infinitos mortales in causis rerum scrutandis, & obscuris quæstionibus ætatem consumere, quibus studiis nihilo fiunt meliores, & Principes orbis terrarum legere audissimè res a maiorib. gestas, non ut se se conforment, tales'que sint, quales esse oportet, sed ut inanem nestro quam ex rerum illarum commemoratione capiant uoluptatem, ad cuius motum quoniam omnes propensi sumus, illud est uidendum, ut ea sit cum utilitate, & honestate con

iuncta, ad quam regulam dirigendæ sunt omnes uoluptates. sicut enim ægrotantibus dulcia uidentur amara, & alba lippientibus nigra, sic malis obscænæ uoluptates bonæ, & honestæ: at sicuti de saporibus rectè diiudicant, qui bona sunt ualetudine, sic de uoluptatibus, qui sana sunt mente. quam obrem mali (quod uix est credibile) qui in uoluptate summum bonum ponunt, uoluptate semper carent, & ab ea, quam se manibus putant tenere longissimè quidem absunt: quod si illis persuaderi posset, non esset iam declamandum in uoluptatem, sed in eos potius, qui non ita se parant, ut suauissima re fruantur; est enim Felicitas uoluptas ex animi, & corporis bonis in rebus uel agendis, uel contemplandis, qua ueluti sale res Natura aspersit, ut rectè illæ quidem fierent, & factæ conseruarentur: artifices ipsi, & operarii dicere consueuerunt, si uoluptas, & animi propensio accesserit, se se omnia melius facturos. laboriosa literarum sunt studia, & tamen quos delectant, cum iis non modo assidua sunt domi, sed peregrinantur etiam, & rusticantur: dura sunt munia rei militaris, & tamen cum bellum geritur summa est alacritas Imperatorum: qua creditis Q. Fabium lætitia fuisse affectum? cum patientia sua molliret Annibalem iuueniliter exultantem: qua M. Marcellum? cum intelligeret, confirmatis à se legionibus spem iniectam senatui Annibalem posse uinci: qua P. Scipionem? cum contemplaretur, qua uirtute in Italiam hostis descenderat, eadem cum ipse in Africam uenisset, fuisse hostem superatum, ocium ciuibus partum, honestatum, atque auctum imperium populi Romani: nulla maior est uoluptas, quàm quæ percipitur ex conscientia rerum bene gesta-

rum: sed quid ego longissimè abeo? uos ego testor P. C. uos præsidia, ac robora libertatis populi Lucensis, uos conservatores tranquillitatis, & publicæ quietis, uos inquam testor, de uobis ipsis cum dignitate Reipublicæ quæro: cùm superioribus annis ciuitas laboraret seditione, & non Galli, non Heluetii, non Hispani essent ad portas, sed ciues uestri ad palatii fores, ante Curiam contra Senatum arma cæpissent, & aciter pugnarent, rebus à uobis præclarè gestis, & domesticis inimicis ex urbe pulsis, consilio, & sapientia ciuium conspiratio illa, & concordia omnium bonorum secuta esset ad defendendam libertatem, obsecro quæ lætitia fuit Senatus? quæ uoluptas? quod gaudium? quæ alacritas animorum uestrorum? quæ salutationes in foro? qui complexus illi erant inter uos? cum alter alteri congratularetur, & exponeret in quod discrimen, & periculum ciuitas uenisset, quorum uirtute esset liberata: mitto illa tempora. quid? cùm proximis superioribus annis diuina ista prudentia prospiceretis orbem terrarum bello aliquando arsurum, nec procul abesse tempus quo Gallia, Hetruria, Latium, Campania, Brutii magnorum Regum conatibus ita conquassarentur, ut nihil cis alpes usquam esset tutum, num Lucæ trepidatum est? num Delphos legati missi ad Apollinem Pythium? uestra uobis P. C. sapientia præstò fuit, qua intellexistis ante exædificandas arces exædificandum Senatum; prudentia, iustitia, fortitudine, temperatia ciuitatem esse muniendam; quo pulcherrimè à uobis constituto, & facto, cùm ciuitas uestra in totius Italiæ conspectu posita eluceret quasi diuinum aliquod lumen, & tempestatibus coortis omnia miscerentur, omnes prouinciæ, omnes regiones

in magnas calamitates inciderent, omnes urbes barbarorum, & immanium gentium eluuione obruerentur, uos ad Reipub. gubernaculi sedentes ueluti magni Dii repulistis tempestatem è mœnibus uestris, unde tranquillitas orta est, unde hæc dignitas libertatis, unde affluentia omnium rerum, ut cùm hisce annis Europa, Asia, atque Africa bellis exhaustæ fuerint, uobis nunquam annona defuit, nunquam concidit fides publica, nunquam mercaturæ, nunquam literarum studia sunt intermissa, nunquam opifices se suis artibus remouerunt: quare nunc pacatis temporibus senes optatissimo ocio fruuntur, pueri, & adolescentes ingenuis se dedunt artibus, matres educandæ familiæ, & conseruandæ rei student, iuuenes aut nauigatione maria transmittunt, aut in Galliis, Germania Hispaniis gerunt magna, & ampla negocia, ut sint opes, quibus bene gerere, & sustinere queant Rempublicam, in quam omnium oculi, & animi conuersi sunt: quæ res tantæ neque fuissent, neque possent diu esse apud uos, nisi animas uestros uoluptas, & uirtutis amor accenderet; quo uestra facta est beatissima ciuitas: in cuius contemplatione nolite mirari P. C. si diutius moror, & ad eam sæpe iam redeo; est enim contemplatio felicitas, in qua boni tantum inest, ut hac una Deus ipse felix sit, ac beatus: cuius & si ea est prouidentia, ut nihil habeat, quo magis omnes trahat in admirationem sui, ea iustitia, ut omnibus omnia æquè dispertiat, & consulat uitæ animantium, ea fortitudo, ut omnia uideat ut præsentia, neque lætitia afficiatur unquam, neque capiat dolorem, ea temperantia, ut licet eius sit infinitaus, moueat tamen ut finita, & ingentes sustineat globos, qui contrario motu uersantur, tamen

cum is mens simplex, pura, ac præstantissima sit, nihil aliud agere quicquam potest, quam contemplari, & intelligere: quod si homini quoque est proprium, certe ad hoc homo natus est, ut agendo, & contemplando fiat aliquando Deus: quamobrem ocio si, qui neque sibi, neque aliis prudentia, iustitia, fortitudine, temperantia sunt boni, ac salutares, & qui magnum susceptis negocius magistram omnium benedictorum, beneque factorum uirtutem non intuentur, ac contemplantur, felicitatem assequi non possunt, quæ nobis proposita est ex imitatione immortalis Dei: in quem quoniam non cadit perturbatio, currendum est diligenter, & efficiendum omnibus, qui beati esse uolunt, ut ita se exerceant, & omnino confirment, ut in uitium delabi non possint; ut cum semper absit culpa, adsit semper indolentia, tranquillitas, gaudium, & infinita uoluptas, quod rebus præclarè gestis, eorum casta, & syncera mens diuinæ menti se coniungat; ad quam intelligendam ita natura omnes ferimur, ut nullus suauior cibus sit animus, quàm contemplatio rerum diuinarum; cuius ita me P. C. desiderium tenet, ut iam planè ardeam, & continere non possim, quin rogem uos in conspectu populi Lucensis loco & ad petendum, & ad impetrandum aptissimo, ut maturiore iam ætate mihi bona cum uenia uestra liceat deponere hoc onus dicendi, quod melius susciperc, ac ferre possunt, qui hoc tempore apud uos ingenio, & ætate maximè florent, quo ego illud prosequar, id quod iam non populus Lucensis, sed tu me uocas omnis egregiæ uoluntatis, omnis efficiendæ rei, autor, moderator, perfector; qui quoniam & gratum, & memorem esse iubes, quo me uertam? quem inuocem? cui ego hos, qui me tam

amanter quinquennium aluerunt, & sustentarunt, commendabo? nisi tibi, qui optimus es, & maximus: quæso ut eorum hanc, quæ in tua fide est tuerare, & conserues Rempublicam, quæ bonas semper artes coluit, nemini unquam molesta fuit, nunquam finitimis terribilis, & formidolosa, quæ peregrinis etiam, & exteris nationibus benigna est, & perhospitalis, per te ipsum oro te, per'q; sapientiam tuam, qua cælum, terra, maria'que reguntur, sint fausti, sint felices, sint beati Lucenses mei.

VINÇENTIVS BVSDRACVS LECTORI.

DVAE Orationes quæ desiderabantur, quarum altera De laudibus eloquentiæ in Gymnasio, altera de Republica in Curia habita est, collocandæ sunt ante eam, quæ est De Concordia ciuium, deinde cæteræ ordinatim subsecuntur, nouissimé scripta, & habita est ab Auctore, quæ est De Felicitate.

AONII PALEARII VEROLANI

ORATIO

DE LAVDIBVS ELOQVENTIAE AD LVCENSES.

T si me pudor, quem mihi natura tribuit satis commouere poterat, ne in hunc locum, qui eloquentissimis, & eruditissimis uiris semper patuit, omnino descenderem, fecit tamen beneficii uestri magnitudo, & proximo delectu declaratio animorum uestrorum, ne obscure aut tacite à me ipso reposcerem rationem officii mei. Nam cum mihi non amicitia, non consuetudo, non usus intercederet cum homine Lucensi, non hospitium mihi aliquod esset in ciuitate uestra, et ea fuerit humanitas, ut neq; priuato, neque obscuro, sed clarissimo lectissimorum ciuium consensu summa cum dignitate munus mihi delatum, assignatum que sit, quantum ego uirium mearum tenuitate sustinere uix possum, sic agendum esset, ut si non disertum, & eloquentem, praestarem tamen me, & memorem, & gratum uirum, testatum que apud animos uestros relinquerem, & quantum uobis debeam, & qualem de benignitate uestra animo conceperim opinionem; quo enim minus ea in me esse uideo, quibus tam honorifice inuitari potui in ciuitatem, eo magis in uobis esse intelligo, quae praeclare quidem apud omnes de laudibus uestris dicuntur, quibus ego adductus multos iam annos colui, & obseruaui Rempublicam uestram: itaque antea quam ego uos uidissem, amabam, habebam que animo comprehen-

sa

sas imagines fortissimorum, & grauissimorum hominum, cum'q; superioribus proximis literis acceptis uenire ad uos constituissem, existimabam me ad Brutos Decios, Catones esse iturum, in eam denique, ciuitatem, in qua cum cæterarum artium liberalium, tum eloquentiæ studia pulcherrimè colerentur: est enim uetus opinio hominum, eam dicendi uim, quæ eloquentia dicitur, apud uos maximè uigere; quòd ea certè nusquam melius uersetur, quàm in libera ciuitate, nusquam omnibus ornamentis incedat, nisi in bene constituta Repub. etenim si eius, siue artis, siue scientiæ, siue facultatis principia uestigemus, si incrementa, si summum locum, in quo uisa est aliquando consistere, reperiemus in optima Atheniensium ciuitate ortam, educatam, & perfectam, unde leges, & Republicæ imaginem aliquam accepit, qui rerum potitus est populus romanus; apud quem floruit eloquentia, dum Respublica floruit; quamobrem libertatis comes, atque alumna à sapientissimis uiris est appellata; quòd inclinata Republica, & libertate ademptæ ipsa quoque stare noluerit: neque uerò hostibus Reipublicæ, & uexatoribus ciuium aliud telum est infensius oratoria facultate; requæ Dii immortales sunt fulmina illa in Philippum Græciam iam occupantem? quæ putamus fuisse L. Bruti in Tarquinios? quæ sunt illa principis eloquentiæ in L. Catilinam? quæ in Antonium euersorem iam Romanæ libertatis? & contrà nullum Reipublicæ præsidium est paratius, & expeditius, quàm dicendi facultas pro retinenda libertate, quam cùm fortunis liberis, & uita ipsa uobis chariorem esse intelligam, præclare à me factum iri puto, si dum gratiæ aguntur pro accepto munere, plusculum in eloquentiæ laudib. immorer.

horter'que hos adolescentes, quibus nihil est ornatius, ad ea studia, quæ uobis potissima esse debent ad præsidium, ad ornamentum libertatis: Omnium præclararum rerum parens, & conseruatrix est Eloquentia, omnis ætatis, omnium seculorum princeps, & regina, magna eius munera, & officia fuerunt semper: primis illis temporibus, quibus conditæ urbes, & ciuitates constitutæ sunt, quid sine hac fieri potuit? abducti ab agris, & syluis homines, fera, agrestis'que uita mutata, muris septæ urbes, leges rogatæ, iura, iudiciáque descripta sunt sapientis hominis eloquentia; unde in caligine, & rerum omnium perturbatione rudes illi ciuilem cultum, & urbanam lucem primùm aspicere cæperunt, firmissimas societates inire, sanctissimas amicitias colere, omnia ad communem usum excogitare; qua ratione artes quoq; ipsæ inuentæ dicuntur, ex quibus quæ, & quantæ sint utilitates possem ego commemorare, nisi eas quotidie uiuendo magnas, & multas experiremur: at parum fuisset artes inuenire, nisi splendor orationis accessisset, ut res cognitione dignissimæ à maioribus nostris notitia comprehensæ, non modo conseruatæ, sed in dies auctæ, & excultæ magis ad nos peruenissent: etenim cum ita natura constitutum sit, ut omnia temporibus orta, mobilia, caduca, incerta temporibus occidant, nihil Dii immortales hominib. eloquentia melius dederunt, quæ una à situ, & squallore uindicaret, incredibiles utilitates afferret, maxima adiumenta compararet; huius facultatis uim non intelligit, qui non cogitat, quanta sine una hac hominum fuissent incommoda: quæ uita? uel potius mors, si quæ animo comprehendimus eloqui non potuissemus? nam quòd ratione uteremur, non fuissent infinita

incommoda cum hoc commodo compensanda? quòd uero commodum? si quo plura in animum incidissent, quòd enunciare non potuissemus, eo magis erat dolendum: an non uidemus eos qui lingua sunt impedita, & hærenti incredibiliter angi, quòd loqui non possint; & pedibus, manibusque obnixè omnia facere, ut quid uelint nobis significent: est enim colenda uita mutuis officiis, & necessitudinibus, & docenda, monendo, orando, accusando agendum est in communi hominum societate; in quam suas cogitationes non posse afferre grauius quiddam est, quàm fortè aliquis putat: sicuti enim cùm rectè ualemus eorum molestias, qui infirma sunt ualetudine tantas esse non credimus, sic qui perbellè cum uolumus loquimur, mutorum, & elinguium magnos esse angores non suspicamur: quæ præterea in cogitando uoluptas percipitur, ea maior est in dicendo; quòd dicentes sensa nostra in alios transfundere gestiamus, & ipsi interea uersemur in eadem rerum cogitatione: quid est? quòd remotissimis locis ab inanimis etiam uoces excipiuntur? quid? quòd aues quædam nobis loquentibus diligenter operam dant, ut tanquam à magistris discant, ea falcitudine, ut si assequi non possint mærore, & desiderio moriantur: quanta ergo re homines caruissent, si sermone caruissent? pro quo imitando bestiæ mentis quasi uiribus excitantur, saxa, & solitudines respondent; eo unum aliquem excellere, quale tandem est? ut in quo homines cæteris animantibus præstant, ipse cæteris antecellat hominibus: in quibus si ut iis regnum occuparent magni Imperatores, omnia pericula subierunt, quanti facienda facultas est, per quam libentissimis animis id ipsum obtinere possint etiam cum gratia? an fluctuantem

populum concione aduocata lenire, animos temperare, adducere ad misericordiam, lacrymas excitare, cum libet mentes odio incendere, perturbare, permiscere, agere in furorem si possis, non est imperium habere in homines? quòd si permagni refert, utrum ii quibus imperatur sponte quid, an inuiti faciant, maiorem ego potestatem esse oratorum uideo, quàm summorum Regum: qui uerò pietatis fructus? si tristissimis amicorum temporibus adesse possis, miseros, & calamitosos subleuare, innocentes defendere, consolari, erigere, inimicis repugnare, improbos deterrere, eorum consilia aperire, spiritus frangere, furorem exagitare, ulcisci scelera: uere hoc mihi uideor dicere, ex omnibus, qui priuatis, & publicis rebus intersint, nullius officia, uel plura, uel maiora esse in ciuitate quàm hominis eloquentis: sed quoniam magni sunt conuentus studiosorum, qui ut aliquid de eorum disciplinis dicatur, auidissimè expectant, conuerto ad uos, orationem meam adolescentes, quos & ardor animi, & uirtus ipsa rapit ad spem quandam immortalitatis. seu liberales doctrinæ, & artes ingenuæ, per quas uidentur ad cælum homines posse ascendere uobis cordi sunt, seu bene de Republica mereri, & ad ueram, & solidam gloriam esse ducitis, nulla res tanti à uobis facienda est quanti eloquentia: nam ut a Philosophorum disciplinis incipiamus, quæ a Diis inuentæ, & datæ hominibus dicuntur, quæ Philosophiæ partes optimo dicendi genere non desiderant illustrari? huius prima pars dicitur, quæ Naturæ obscuritatem continet; secunda quæ disserendi acumen; tertia quæ mores, & uitam priuam pulcherrime prosecuti sunt qui physici dicebantur speculatores, uentilatoresq;

Naturæ, in qua illi quidem excellere uisi sunt qui distinctè, qui dilucidè, qui enucleatè dixerunt: quid enim in tenebricosis, naturáque inuolutis quæstionibus optatius esse potest, quàm lux quædam orationis? eam si tollas, nihilo plus agas, quàm si tenebras tenebris offundas: quòd si rem ipsam per se difficultatem habentem, & laborem, difficultate impedieris, hoc est iuuenes à philosophia auocare potius, quam de Natura docere: in quo errore diu uersati sunt, & uersantur his temporibus sophistæ, qui latinitatis splendore, ueluti noctuæ luce oblata ingemiscunt; quíque ut eos qui audiunt in admirationem trahant, in ieiuna nouorum uerborum uolutatione, barbarisq; ineptiis, merisque nugis philosophantur, ostentationis, & quæstus gratia: fuit, fuit tempus (iam enim acutius uident homines) in quo præclarum ducebatur non posse intelligi; sapientes habebantur qui minus latinè dicerent, sapientissimi, qui inuenta quædam, et excogitata nusquam nisi in uerbis existentia obuoluerent magnis uoluminibus quæstionum. De secunda uero Philosophiæ parte, quæ Dialectice dicitur, quid putatis? perturbauerunt omnia, non nulla quæ de genere diffinitionum, & diuisionum, de sedibus argumentarum non modo latinè, sed ornatissimè ab antiquis dicta sunt, uel non legerunt, uel contempserunt; istis ipsis ueluti superstitiosis non satis fuit unus Aristoteles, admirabili quadam scientia princeps philosophorum, & in Dialecticis, ut in cæteris disputator acutus, & eloquens: quod ne a me temere dici putetis, petam firmum, & graue testimonium à doctissimo uiro, qui à ueteribus eloquentiæ Deus est appellatus: nam quid illud est: ARISTOTELES AVREVM ORATIONIS FLVMEN

FVNDENS, *quam obrem si quis philosophiæ studiis se dedere uoluerit, eloquentia illi imprimis comparanda est, ut quemadmodum Græci philosophi luculenter scribunt, ita ipse faciat latinè, & distincte, & ornatè omnia expli cans: quid enim turpius? quàm cum excellentium philosophorum laudator, et imitator quis esse uelit, earum laudum rationem non habere, quibus illi laudem amplissimam sunt consecuti: ea ratione maiores nostri sapientissimi uiri, dum philosophiæ partem, quæ à morib. nomen accepit pertractarent, summam in dicendo curam, et diligentiam adhi buerunt: quemadmodum enim ille optimus orator est, qui non temere, & imprudenter, sed ex arte dicit, & in dicen da causa argumentis aptissimè ductis texit orationem, & philosophiæ studiis adiutus quocunq; uult animos trahit, ita & philosophus ille probatissimus est, qui res magnas, & ob scuras inuentas aperit, atq; illustrat, & ab oratore instructus puris, & electis uerbis uestit res ipsas, ne obscurè dicendo offendat eorum animos, qui incogitando, & quæren do sunt defatigati: sunt præterea & artes aliæ, & facultates quædam propositæ ingeniis, philosophiæ tamen partes, ut medicinæ, ut iuris ciuilis scientia; altera sub ea philosophiæ parte est, quæ de Natura dicitur, altera sub ea, quæ de moribus; at mædicinæ ars à Græcis auctoribus disertè, & eleganter trattata est, & cum rebus latinis fuit melius, mihi quidem non est dubium, apud nostros huic quoque facultati non defuisse splendorem orationis: sed quid ego antiqua repeto? quasi uerò desint, quos magno numero proferre possim scriptores eius artis uel eloquentes, ita ut medicina nostris temporib. non modo latinè loquatur, sed ornatè & doctè; nam cum ad eam facultatem manus etiam accede*

re uideretur, & non deesent obtrectatores; eius studiosi, quo esset cumulata omni laude, exornauerunt optimis disciplinis, Dialectica, Philosophia, Mathematicis, et ea præsertim scientia, quæ stellarum errantium cursum docet; ita ut medicina non una quædam ars, sed plures quodammodo in unum coactæ, & concretæ esse uideantur: quòd uero miseris, perditisque temporibus offusæ essent tenebræ a barbaris, in eam curam incubuerunt peritissimi uiri, ut illustraretur, & nitescerret oratione: De iuris ciuilis scientia, quæ philosophiæ ut dicebam pars est, quid dicam? est illa quidem omni laude dignissima, sine qua non regna, non urbes non uita deniq; hominum stare potest: at ea insignem multis iam seculis iniuriam accepit, quam re quid primùm queraris qua me uertam? appello ego uos præclara iurisconsultorum monimenta, legumq; sanctissimarum reliquiæ, quæ uix saluæ ad nostrum usq; tempus peruenistis: uos eo candore, ea luce in tantas tenebras fuisse coniectas? Dii immortales quàm non possum non uehementer commoueri: per illa ipsa uos ego iuuenes dicta prudentum, & sapientum responsa, quæ summa obseruatione colitis, per ingenium, per fortunas uestras oro, atq; obtestor, ne pulcherrimam facultatem, uobis gratissimam diutius in commentariorum quorundam sordibus iacere sinatis. aduocate eloquentiam, quæ lucem rebus affert; adhibete castitatem sermonis, quæ illi coniunctissima solebat esse, insistite uestigiis ipsis iureconsultorum uestrorum, qui optimis temporibus floruerunt; hos uobis proponite imitandos: cœpta est ea facultas proximis annis illustrari à doctissimo uiro, qui cornicum oculos confixit, Andrea Alciato, mox a Germanis, à Gallis: si in eam curam incubueritis, nunquam pœnitebit. Neq; uero sum nescius hic adesse præstantissimos in

ge

nio, & doctrina homines iuris peritos, qui à pueritia hoc consilium secuti, cum iuris ciuilis scientia semper eloquentiam coniunxerunt: à quibus quoniam meam sententiam probari non dubito, referam ego iam me ad eos, quos amor, quos charitas, quos pietas accendit, atque inflammat, ut ea cogitent, ea curent, ea moliantur, quæ sint ad Reipublicæ gloriam: quæ uero est Reipublicæ gloria? nisi ciuium uera, & cumulata laus? quæ facultas Imperatorum gesta monimentis consecrauit? eloquentia; quæ præclarè non modo facta, sed dicta sapientium ad cælum extulit? eloquentia; quæ ad exteras nationes propagauit memoriam uirorum illustrium? eloquentia. hæc nisi fuisset, nulla extaret gloria Thebanæ, nulla Lacedæmoniæ, nulla Atheniensis, nulla Romanæ Reipub. permagna quidem res est, celebrari scriptis eloquentissimorum hominum: hæc spes excitauit Brutos, sustentauit Decios, aluit Scipiones: quanta uero commoda illa sunt? ut ex ciuibus delecti ad patriæ defensionem, & libertatis, difficillimo Reipublicæ tempore magni oratores mittantur ad Reges, ad Cæsares: Nam et si thuscum dicendi genus per se est dulce, & ornatissimum, nisi tamen ex Græcis, & Latinis literis quasi neruos, & uires accipiat, in re graui, & seria futile est, atque inane. huc accedit, quod ubi magna regna, & imperia apud exteras gentes sunt, quæ latinam eloquentiam colunt, & obseruant, turpe est legatos nostros nescire latinè, turpissimum est ab exteris uinci in ea re, quæ nostra cum esset, ignauia, & socordia propè facta est aliena: quamobrem si gloria ciuium, si commoda Reipublicæ, si laus denique Italiæ nostræ commonet, aut commouet, summa ope iuuenes est entendum, ne uobis de-

fuisse

fuisse uideamini; Nam quòd patres sapientissimi, & clarissimi uiri id non postulent, sed flagitent, quis non intelligit? quo enim spectant hæ curæ? quò solicitudines? quo hic proximus delectus? quibus quoniam is ego non sum, qui possim satisfacere, tamen ut aliqua ex parte desiderium leniã, proposui mihi hoc anno explicandas M. Tullii orationes, in quibus ille curam, & mentem omnem fixit, ut eloquentia Græcis essemus uel pares, uel superiores, in his nolite quærere quæ industria, quis labor, quæ diligentia; nam dicendi genus nullum est castius, numerus nusquam maior ratio, ars uerò in his omni ex parte se ostendit. nam siue ornamenta orationis, seu locos communes, & argumentorum formas aptissimè ductas spectes, nihil est artificiosius, & admirabilius. in iis explicandis, & rhetorum præcepta, & figuras omnes euoluemus, & quoties ex inductione socratica colligit, uel ex ratione peripatetica disponit enthymemata, ostendemus magnum oratoris ingenium, summam peritiam, infinitum laborem: ex hac explicatione quid imitari debeant, intelligent iuuenes, & quæ res, quæ spes, quod consilium in studiis, secum ipsi constituent: at uerò quoniam Rhetoricæ facultas ex altera parte respondet, affinisque est Dialecticæ, quòd nullis regionibus continetur, & in eo utraq; uersatur, quod probatur opinione hominum, & tam orator, quàm dialecticus agit argumentis, ille mihi ridiculus uidetur, qui sperat præclarum aliquid se posse consequi uel in scribendis, uel in explicandis orationibus, qui Dialectica non sit imbutus: in hac re, ut iuuemus adolescentes: & studiosis linguæ græcæ satisfaciamus, proposuimus hoc, uel altero anno, si mihi per uos liceat, interpretari dialecticæ libros græcè ab Aristotele

L

scriptos, ut non ex riuulis quorundam, sed ex fonte ipso peripateticorum habeant iuuenes, quod hauriant, & ut latina cum græcis coniungant, etad linguæ græcæ peritiam, & ad disciplinæ tam necessariæ perceptionem: erit hic noster labor omnibus ut puto accommodatus; qui enim plurimi faciunt oratoriam facultatem quid magis expetere possint non uideo, qui id eam philosophiæ partem se conferre uoluerint, quæ ethice dicta est, ita secum statuere debent, nisi artem disserendi norint, quæ scripta sunt ab Aristotele de moribus, nunquam uere percepturos: nam quæ physica appellantur, ut quis intelligat, nemo dubitat, quin opus sit adiumento dialecticorum: Quod si quem præstanti ingenio, excellenti'que iudicio iuuenem diuina quædam uirtus trahit ad perscrutationem rerum æternarum, quid putatis ubi in magnas dissensiones theologorum inciderit, non capturum mirificos fructus ex hac disciplina? in qua tamen nos non multum insistemus, sed ueluti ex decursu, qui sit necessarius oratori in colligenda ratiocinatione, & enthymematibus dignoscendis, perquirendis'que locis, & sedibus argumentorum: quod si quis est, qui tam grauibus studiis hoc anno iuuentutem non putet implicandam, & Aristotelem, & Demosthenem, quem ego post hunc proxime uolebam, censet in alium annum reiiciendum, nihil opus est contentione; cedam, atque obsequar gymnasii Præfectis sapientissimis uiris, quos si coniuncta cum philosophia moralis instituitis græca facundia delectat, referam ego me, quoniam ita illis placet, cum græcarum literarum studiosis ad eloquentiæ parentem Isocratem, in cuius sepulchro posita erat Siren illa, quæ significaret suauem, & dulcem eius orationem, quæ quoniam

[illegible], & culta, & numerorum mensura, & figurarum artificio elaborata, plurimum conferet ad perceptionem veræ, solidæ, & germanæ eloquentiæ: ad quam cohortor ego hos iuuenes, expensor potius, ac æstimator beneficiorum uestrorum, quàm uirium mearum. Nam quod primus nouo delectu publicè sum uocatus, summo honore praeditus, auctus, atque ornatus à uobis uiri Lucenses, non licet mihi iam me continere intra cancellos modestiæ, & pudoris mei; audendum est, & enitendum noctes, & dies, & non quid ego possim, sed quid debeam cogitandum; ut si non par, aliqua saltem gratia referatur, fructum'que aliquando ex beneficio uestro capiant hi iuuenes, spes, flos, robur Reipublicæ Lucensis, qui mihi & ob ingenii suauitates, & communionem studiorum, & quòd uobis parentibus nati sunt, charissimi esse debent.

[illegible]

ORATIO
DE REPVBLICA
AD SENATVM POPVLVMQ.
LVCENSEM.

EST hoc in more ciuitatis positum uiri Lucenses, ut in illustri, ac frequenti ciuium conspectu, delectu hoc Tribunorum uerba facturus, uel laudando, uel docendo aliquid afferat, quod uobis, Reipublicæque uestræ sit fælix, & salutare: eam ob rem, quæ uestra est humanitas, me in locum ornatissimum, atque amplissimum, in quem ego mea tenuitate aspirare non poteram inuitastis ad dicendum: quod et si mihi iucundissimum fuit, ut pro summis in me beneficiis in gratiarum actione sæpius uersarer, tamen quòd iussu uestro ad iuuentutem instituendam bonis artibus omne meum tempus mihi sit transmittendum, & uobis incumbentibus ad maiora quædam in gerenda Republica sit ocii minimum, minus libenter hoc munus suscipiendum putabam; neque enim uirtus uestra uulgaribus laudibus contenta esse potest, neque orator breui tempore, cui multum negocii sit in alia re occupato: præsertim cùm magna expectatio sit eorum, qui in hunc locum ad dicendum descendunt, non modo apud ciues, sed etiam apud finitimos uestros, apud quos omnium disciplinarum studia pulcherrimè florent, quorum mihi ratio eo habenda est magis, quòd illi magnis præmiis propositis elo-

quentiam, & philosophiam in finibus uestris alunt, & in dicendo se se quasi Athenis quotidie exercent; ad quos si nostra scripta peruenerint, non lita luminibus ingenii, & industriæ laboribus adiuta, parum dignitati uestræ uiri Lucenses, honori meo minimum consuluisse uidebor: quid autem per Deos immortales à, me qui exercitatione parum, ingenio nihil possum afferri potest? cui uix semihora assignata est ad dicendum de re ubere, & copiosa, quæ ab ipsis initiis oratione esset illustranda. Magna enim uideo Viri Lucensis, & multa à maioribus uestris, at à uobis propè cælestia, & diuina quædam fuisse proximis annis administrata; neque mihi satis liquet, utrum illos magis laudandos putem, qui in propaganda ditione armis exercitatissimi fuerunt, an uos, qui ea quæ à patribus accepistis sine bello, sine armis, prudentia, & consiliis uestris defenditis, & conseruatis, tanta ciuium concardia, tanta animi continentia, ut omnes principes, amnes Italiæ populi, omnès barbaræ, & exteræ nationes admirentur; quamobrem & si ciuitatem uestram celebratam memoria eloquentissimorum scriptorum sciunt, nihilq; deesse ad generis nobilitatem, nihil tamen uirtute uestra, nihil æquitate, nihil excellenti isto bono putant esse antiquius · quare quod imprimis mihi dicendum putabam prætereo, quòd ex iis ciuitatibus, quæ in Hetruria habent imperium, & ditionem, nulla est præter uestram, quæ romanæ Reipublicæ tempore certa firmorum scriptorum memoria celebrata sit, prætereo aduentum Cæsaris, & Pompeii in hanc ipsam urbem, quam summa cum gloria hodie incolitis, quæ eo aucta est sapientia uestra uiri Lucen. ut urbs Roma amisso imperio, & libertate admiretur, Romam ciues colant

& obseruent: neque enim fieri potest, ubi ad nobilissimos homines rumor ipse, & multorum sermo multa perfert de integritate uestra, de æquitate magistratuum, de senatus, & Reipub. statu, quin cogitent cum animi sensu, ac dolore, quibus rebus eorum maiores floruerint, qualem ipsi ciuium cupiditate Reipub. amiserint, cuius quoniam apud uos formam, atque imaginem uident, nolite dubitare id illis in primis charum esse, atq; iucundum: sicuti enim cum liberos, aut aliquid rerum nobis charissimarum amisimus, ex quo dolorem susceptum longinquitas temporis mollire potest, memoriam delere non potest, siqua eius rei quæ desiderium reliquit effigies occurrat, magni motus animorum fiunt; ita non modo Romani homines, sed Itali omnes, cùm ex historiarum lectione incidunt in cogitationem illius, quæ rerum potita est Respub. mirum in modum commouentur, & quoniam de ea restituenda ne spes ulla quidem reliqua est, uobis bene precantur, qui in omnium rerum perturbatione, & diuturnis laboribus Italiæ dignitatem, & amplitudinem retinetis, & in parua ditione ingentem splendorem, & lucem istam Reipub. in qua ut una ciuium esset æqualitas, summam Populi uoluistis esse auctoritatem, qualis Athenis aliquando fuisse dicitur, cùm enim duo sint corpora ciuitatis, alterum potentiorum, alterum tenuiorum, legibus ciues coercuistis, usu confirmastis, consuetudine deuinxistis, ut in unum populum ciuitas coalesceret, ita ut nihil putent tenues à dijs sibi melius datũ, quàm potentes, quorum cum ampla, & magna negocia sint, ex iis illi non modo in dies, sed in diem uiuunt; opulenti quoq; in mercatura facienda operas habent paratas artificium, scribarum, institutorum, ea ex magnæ inter uos necessitudi-

nes intercedunt: qui excellenti ingenio ad studia liberalium artium se contulerunt, habent ipsi quoq; honestos quæstus et copiosos: horum in iudiciis, in senatu, in concionib. magna est auctoritas unius rei militaris minora sunt studia, quod ciuitatem uestram non tam finitimis formidolosam, quàm omnibus gentib. amandam, & colendam esse uoluistis si qua in ea re studia sunt, ea sunt omnia ad defensionem libertatis; in quam curam, & cogitationem omnium mentes conuersæ sunt: optima, ita me Dii ament, Respub. est, quam tamen nouis institutis conformare, & quasi senescentem curare, & sustinere debetis, sunt enim Rerum publicarum uicissitudines, & morbi, in quos illæ sicuti humana corpora sæpe incidunt, & tanquam parietinæ nisi crebro reparentur uetustate ipsa collabuntur. quòd si iis muris quibus cinctam urbem a maioribus accepistis contenti non estis, an in legibus hærebitis, quas illi pro temporibus tulerunt? perlatum ad uos fuit eis Apenninam firmiores esse muralium ædificiorum formas, mox fabros, & redemptores ex Gallia usque accersistis: perfertur ad uos ab oratoribus quotidie, florentissimas fuisse Respub. Athenensem, & Romanam, cur non græci, & latini architecti adhibentur uel ad exædificandam, uel ad muniendam Rempublicam? uiuunt Veneti in luce illa libertatis summa cum gloria plusquam nongentis annis, uereor nequis grauius ferat, si dixerim mittendos legatos ad eorum instituta, iuráque cognoscenda; at Senatus, populus'que Romanus Sp. Posthumium album, M. Manlium, P. Sulpitium camerinum Athenas misit, iussit'que ut inclytas Solonis leges describerent: optimates inquiet aliquis in illa Republica sunt, popularis nostra est: quasi uero Athenis

Imperium non fuerit populare, quod tamen propterea Romani patres non contempserunt. est enim (si doctissimis uiris credimus) ea in primis firma Respub. quæ in duas, uel summum treis diuisa partes dissimili hominum genere constat, qui legum æquabilitate se temperent: quamobrem popularis diuturnior est, si non imperio administretur plebeculæ, sed consilia eorum, qui optimi sunt in ciuitate; in qua propterea ciuium à populo, cuius summa est auctoritas, delectus est habendus, ut uirtuti primus sit locus, secundus nobilitati, tertius diuitiis; nam uirtus omnibus rebus est præferenda; & qui bene meriti sunt de Republica digni sunt ut amentur non modo ipsi, sed & liberi, posteri'que eorum, præsertim si sustineant expectationem; & quoniam magna sunt adiumenta sæpe ab opulentis, & locupletibus, eorum quoque ratio habenda est maximè in Republica uestra; quæ cùm exiguis sit uectigalibus, eo est firmior, quod nemo de regno cogitat, nemo inhiat ærario, nullæ sunt hirudines, nulli depeculatores, nullæ proposita præda discordiæ sunt tamen magistratus uestri magnifici, legationes lautæ, & sumptuosæ, ædificationes ingentes: unde pecunia est? omnes omnium fortunæ, priuata patrimonia uectigalia sunt Reipublicæ Lucensis: quis me arguet? aut quis unquam criminabitur? si hoc loco appellarim ego uos diuinos, & cælestes uiros: nam quid hoc est? quantum alii ad res suas obeundas, quantum ad augendum patrimonium incumbunt, tantum uos ad Rempublicam cogitationem, mentem, animum'que conuertitis: cæteras pudeat, qui aut exteris nationibus patriam produnt, aut ipsi diripiunt, aut libertati insidiantur; uos patriæ laudem, uos commoda ciuium, uos salutem publicam semper

plurimi

plurimi fecistis: quòd si quæ à uobis, quæ à maioribus uestris gesta sunt, oratione fuissent illustrata, nolite quærere quo loco esset gloria hominum Lucensium: una in re fuistis minus diligentes; quæso à uobis, quoniam in hunc sermonem incidi, ut mihi detis hanc ueniam huic loco, & tempori accommodatam, & uobis quemadmodum spero non inutilem, ut de Republica dicentem frequente, & iucundissimo conspectu uestro, his animis, hac attentione, patiamini me ad historiæ desiderium uos cohortari: quid enim est Dii boni, quod maiorem lucem afferre possit Reipublicæ? quid quod gloriam nominis magis augere? quid quod tam accendere atque inflammare ciues possit ad fortiter aliquid gerendum? habuerunt maiores uestri excusationem, quòd eorum ætate si noluissent, nihil potuisset scriptis illustrari, idem euenit Senensibus, idem Liguribus, idem cæteris finitimis uestris, idem Venetis, qui terra, mari'que præclara, & multa gesserunt, quorum nihil memoriæ proditum est, dignum ut iterum legatur; quid? an nescitis ab eloquentissimo, & ornatissimo uiro Petro Bembo, qui superioribus diebus triste sui bonis omnibus desiderium reliquit, quem mortuum etiam honoris causa nomino, historiam esse scriptam de rebus Venetis, cuius tanta expectatio est, ut putent homines nihil posse accedere iam ad gloriam illius Reipublicæ: quid? Paulus Iouius historiæ pater, rerum gestarum non modo explicator, sed illustrator seuerus, grauis, & copiosus, ita gnarus, ac prudens, ut non unam aliquam urbem, ac regionem describat, sed uniuersum propè orbem terrarum, non unius populi ingenium aperiat, sed naturam omnium ferè gentium, & nationum, nullo'ne uos desiderio afficit,

ut res uestræ scribantur? quantam uero arbitramini cape re uoluptatem senes? qui rebus aut interfuerunt, aut præ fuerunt, si eis uideant celebrari scriptis, & uersari in ore doctissimorum hominum, & magnorum Regum: quã spe putatis eis ignis iuuenes? ut dignum maioribus suis aliquid po steris relinquant, ubi sperent facta, dicta excipi à scripto ribus publicis, & consecrari memoriæ hominum sempi ternæ? hæc spes si destituat neque præstans miles, neque fortis ciuis, neque bonus imperator, neque præclara Res publica esse potest: an aliud obsecro causæ fuit, ut pro pa tria uitam profuderint sæpe fortissimi uiri: clamabat M. Attilius Regulus cùm uigiliis, fame, & cruciatibus ne caretur se in suppliciis illis beatiorem esse Thorio po tanti in rosa: clamabat Epaminundas cum Lacedæmo nios apud Mantineam uicisset. simul'que ipse se graui uul nere animam efflare sentiret, clypeus ne saluus est? sal uus est: euelle spiculum, ut eo euulso felix, beatus que, ut ipse aiebat moreretur: hinc præclaræ, & admirabi les fuerunt sæpe mortes imperatoriæ, nempe igniculo hoc desiderii, ut essent aliqui, qui ab eis res gestas me moriæ proderent: quam obrem magno in honore apud Græcos, summo apud Latinos historia semper fuit, quòd ea excitari homines, atque accendi uiderentur ad facinus præclarum aliquod obeundum: eam ob rem L. Sylla, & C. Cæsar maximi Imperatores non sunt ueri ti ipsi commentarios scribere de rebus à se gestis: ex quibus eloquentes homines, qui historiam scribere uel lent, haberent paratam, unde sumerent, & simul ut desiderio historiæ incenderentur militum animi: quan-

ti enim illud erat laudari ab imperatore militem lectissimis uerbis? celebrari scriptis ab Imperatore? quem ea gloria non allexisset? qui tam iners, atque ignauus esse potuisset miles, qui ubi resciisset re fortiter gesta tantam gloriam se assequi posse, qui non uitam libenter profunderet pro Imperatore suo? quam obrem desino ego iam mirari quid sit, quod cum magnis saepe copiis Reges, & Caesares nostris temporibus confligere consuerint, non illae sequantur pugnae, non caedes ingentes, quales olim, cum ut poëta inquit HAEREBAT PEDE PES DENSVSQ. VIRO VIR. desino iam mirari cur ciues saepe multi priuatis rei fuerint studiosissimi, publicae perdiu pauci, lautenim, & gloria, quae est quasi merces bene gestae Reipublicae, cuius fructus ex historia erat uberrimus nulla patrum nostrorum memoria fuit. eloquentia, quae quid actum esset illustrare poterat, multis iam seculis iacuit in situ, & squalore: qu umobrem satis sibi fore putabant homines illi, si quem uitae cursum natura dederat, sine laudis, aut ignominiae cura ociose traduxissent; qua cogitatione nihil est perniciosius, nihil quod imminuat magis maiestatem Reipublicae: huic malo unum illud remedium est, si eloquentiae suus honos restituatur, unde appositissime historia scribi possit lingua non aliqua inopi, atque angusta, quae intra Italiae regiones se contineat, sed quae diues, atque augusta apud exteras nationes uersetur in magnorum uirorum conspectu, a quibus perpendantur dicta, ac facta praeclarorum ciuium: quorum fortunae ita me Dii ament,

M ii

ut miseret; quid est enim, quod si qua ab antiquis illis dicta fuerunt, scripta sunt illico, quæ græco uocabulo apomnimoneumata, latino memoratu digna appellarentur? à nostris cum lepidissimè, & ingeniosè non nulla dicantur, parum hoc est, cùm fortissimè dico à nostris quotidie multa gerantur, uel silentio prætereuntur, uel intra patriæ fines consenescunt: quæ res uos magis quàm cæteros commouere debet uiri Lucenses, quòd res uestræ maximè dignæ sint scriptione, & memorabiles; quæ è libris, & annalibus quibusdam, ut audio, rudibus, & obscuris erui, atq; in lucem proferri desiderant: quas ut antiquas præteream, sunt enim magnæ, & ingentes, an labores, quos proximis annis sustinuistis in tuenda, & firmanda Republica non cōmemorabo? hos ut præteream, num quæ audio, num quæ uersantur ob os, atque oculos, & uideo quotidie possum præterire? quæ nox fuit? qua ego surrexerim ad lucubrationem, qua non audierim ex arce proclamare custodem, uigilias præfectos respondere, excurrere oppidanos per pomærium: qui dies fuit? quo non uiderim dare uos operam Reipublicæ, & consilio prouidere, nequid desit ciuitati: habet Curia præsidium fortissimorum militum, habent propugnacula stationes, habent iudicia iurisperitos ornatissimos, & integerrimos uiros; quid? hic conspectus lectissimorum hominum, qui ad Reipublicæ gubernacula sedent, non'ne grauitatem? non'ne sapientiam? non'ne maiestatem fronte, & uultu, qui est animi index, præ se ferunt? quid isto splendore populi signifer? quid Tribuni plebis fortissimi uiri? quid cæteri magistratus, quo studio, quo ardore, qua pietate adsunt ad bene gerendam Rempublicam? quid populus uniuersus Lucensis

tanta multitudine confluxit in Curiam? est, est hæc Romæ ueteris diuina illa effigies: habet angustos fines Lucensis Respub. habuit angustissimos aliquando Romana: quòd si ciues non sunt, ut uulgus hominum æxistimat, mœnia, sed ciues ipsi, non est angusta ciuitas uestra uiri Lucenses, nulla Europæ urbs est nobilis, ac potens, in qua magno numero ciues uestri non habeant magnas familias, & ampla negocia: itaque non in regionibus Italiæ solum, sed in Galliis, Hispanis, Germania multæ uobis coloniæ sunt à ciuibus uestris deductæ: quòd si non quod terræ corpore occupamus, atque obtegimus, paruum enim id est, sed quod animo possidemus uerè possessio est, magnam is uobis facit iniuriam, qui ista robora, istos egregios animos angustis finibus circunscribit: sed ne ego eo ingrediar, unde difficilem habitura esset exitum oratio, assignati enim temporis curriculum elabitur: digna sunt omnia quæ à maioribus, quæ à uobis gesta sunt, & geruntur scriptis illustrari, dignus est hic populi conspectus celebrari laudibus amplissimis, dignus est populi signifer pro charitate in patriam, digni sunt Tribuni pro fortitudine sua, digni qui magistratibus præsunt pro æquitate, & sapientia tabulis, statuis, & omni genere ornamentorum: quamobrem nisi uos consulatis, excitabo ego iuuenes uestros, qui liberalibus artibus sedediderunt, commonebo sedulò, orabo, obsecrabo, ne patiantur conseruatores libertatis, & ocii publici silentio præteriri: & si aliquando in hanc curam uobis est incumbendum uiri Lucenses, ne qui rebus omnibus Rempublicam pulcherrimè exornastis, hac una defuisse uideamini: quam rem si à iuuenibus, si à uobis ipsis negligi intellexero, pro uestris summis in me benefi-

cus, si uestra uoluntas ferret breuissimo hoc dicendi spatio, quod mihi bis in anno assignastis, non unis sed pluribus orationibus prosequar: quæ si ad gloriam uestram celebrandam non erunt satis, quod certe scio, qui meas uires probe norim, & ingentem cumulum laudum uestrarum, erunt nihilo secius illæ erga uos, & Rempublicam uestram ueluti testes animi, amoris, & obseruantiæ meæ.

ERRATA.

Pagina	3.	a sapientum præceptis, lege sapientium.
Pagina	17.	a horum hominum, lege horum omnium.
Pagina	24	b sequabantur, lege sequebantur.
Pagina	39.	a antisquis, lege antiquis.

REGISTRVM.

A B C D E F G H I K L M.

Omes sunt duerni.